

บทที่ 3

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

หลังจากที่ได้ประกาศบังคับให้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 มาเป็นระยะเวลาเกือบ 40 ปี จะเห็นว่าการปกครองโดยการบริหารงานแบบมหาเถรสมาคม นั้นอำนาจการบริหารงานจริงๆ ไม่ได้อยู่ที่มหาเถรสมาคม แต่อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ในระยะแรก แม้ว่าในมาตรา 4 แห่ง พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์จะให้อำนาจสิทธิ์ขาด แก่ มหาเถรสมาคมในการตัดสินใจคดีความในการประชุมวินิจฉัยตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป คำตัดสินนั้น ถือว่าสิ้นสุด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งอีกไม่ได้¹ แต่อำนาจสิทธิ์ขาดที่ว่ำนั้นเป็นเพียงอำนาจในการตัดสินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยเท่านั้นไม่ใช่อำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะอำนาจในการบริหารหรือการปกครองนั้นอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ส่วนมหาเถรสมาคม "...ยกเป็นพระมหาเถระที่ทรงปรึกษาในการพระศาสนา และการปกครองบำรุงสังฆมณฑล ทั่วไป..."²

ดังนั้นตลอดเวลา 39 ปี (พ.ศ.2445-2484) การคณะสงฆ์ขึ้นอยู่กับฝ่ายอาณาจักรคือ องค์พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ตามแบบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แม้พระองค์ไม่ได้ทรงบริหารงานหรือปกครองคณะสงฆ์เองตามแบบรัชกาลที่ 5 เพราะมีการสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสให้ดำรงตำแหน่ง สกลมหาสังฆปริณายก มีอำนาจ

---

¹ ส.เขาวนันทน์, กฎหมายพระสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและกฎระเบียบประกาศมหาเถรสมาคม, (พิมพ์ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชาแต่งตั้ง เจ้าคณะภาค 8 พระเทพปัญญาเมธี (สนิท ขวนปญโญ ป.ธ.9) วัดไตรมิตรวิทยาราม, 25 พ.ย. 2537), หน้า 49.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

หน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรใน พ.ศ.2453³ แต่มหาเถรสมาคม ก็ไม่มีอำนาจการบริหารคณะสงฆ์อยู่นั้นเอง อำนาจในการบริหารบัญชาการและตัดสินอิทธิกรรมสูงสุดอยู่ที่พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสแต่เพียงพระองค์เดียว ดังนั้นอาจมองได้ว่าบทบาทของมหาเถรสมาคม ในระยะ 39 ปีแห่งการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ

ช่วงที่ 1 พ.ศ.2445-พ.ศ.2453 ระยะ 8 ปีแรกของการประกาศบังคับใช้พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ปลายรัชกาลที่ 5 บทบาทของมหาเถรสมาคมเป็นเพียงที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในด้านการพระศาสนา และการตัดสินอิทธิกรรมที่ทรงส่งมาให้วินิจฉัยเท่านั้น ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ทั้งหมด พระมหากษัตริย์เป็นองค์สูงสุดบัญชาการคณะสงฆ์แทนสมเด็จพระสังฆราช

ช่วงที่ 2 พ.ศ.2453-2464 ระยะ 11 ปี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นสกลมหาสังฆปริณายกและโปรดให้ มีอำนาจหน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์โดยเด็ดขาดทั่วพระราชอาณาจักร อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมเป็นที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์มีมาแต่เดิมก็ถูกงดไปโดยปริยาย แทนจะไม่มีบทบาทอะไรเลย เรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงอธิบายไว้ว่า

“ในแผ่นดินปัจจุบัน โปรดให้ข้าพเจ้าบัญชาการคณะสงฆ์ได้ทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ ก็ชื่อว่าเป็นการงดโดยชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกไวยาหารหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคมคงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการ

³ พระเมธีธรรมาภรณ์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเรือ มีฤกษ์, 9 มิถุนายน 2533), หน้า 58.

อันจะพึงทำเป็นการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น”⁴

เรื่องนี้แสดงว่าอำนาจหน้าที่บัญชาการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงมีอย่างกว้างขวาง

ช่วงที่ 3 พ.ศ.2464-2484 ระยะ 20 ปี ภายหลังจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์แล้ว มหาเถรสมาคมเริ่มมีบทบาทของตัวเองขึ้นบ้าง เพราะการควบคุมคณะสงฆ์จากราชสำนักผ่อนคลายลงไป การประชุมมหาเถรสมาคม พระเถระผู้ใหญ่ ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะรองฯ ได้แสดงความคิดเห็น ในการปกครองคณะสงฆ์มากขึ้นอย่างเต็มที่ พระสงฆ์ทั่วไปเริ่มแสดงความคิดเห็นในการปกครองคณะสงฆ์อย่างชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์กลุ่มหนุ่มและพระนักศึกษาเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคณะสงฆ์แบบเดิมเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจและเพื่อความสงบเรียบร้อยยุติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์กันอย่างกว้างขวาง

จาก 3 ช่วงระยะเวลาดังกล่าวที่พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ยังมีผลบังคับใช้อยู่ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของผู้นำในแต่ละช่วงเวลาว่าแตกต่างกันไปตามแต่ผู้มีอำนาจในช่วงนั้นๆ จะบัญชาการอย่างไร แม้จะมีพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ฉบับเดิมบังคับใช้อยู่ก็ตาม ปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์จึงเกิดขึ้นมีขึ้นเป็นระยะๆ แม้จะไม่รุนแรงในช่วงระยะแรกเพราะอำนาจการควบคุมจากราชสำนักยังแข็งแกร่งอยู่ อีกประการหนึ่งจะสังเกตเห็นว่าหากสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดใกล้ชิดกับพระเจ้าแผ่นดินมากท่านก็จะมีบารมีมีอำนาจในการบัญชาการคณะสงฆ์มาก⁵ แต่ปัญหาต่างๆ ก็สะสมมาตลอด

⁴ โชติ ทองประยูร, ความเหมาะสมของกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับใหม่:พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505, หน้า 275.

⁵ ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ, “เสวนาทุทธศาสนากับสังคมไทย”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2538) : 23.

วันปะทุขึ้นมาเมื่อมีโอกาสโดยเฉพาะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้นภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วจึงได้มีกลุ่มพระสงฆ์และประชาชนเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพระราชบัญญัติเก่า ประกอบกับรัฐบาลสมัยนั้นประสงค์จะให้อนุวัติการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามประเพณีการปกครองฝ่ายอาณาจักรจึงได้ดำเนินการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นในปี พุทธศักราช 2484 โดยรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบว่า

“...พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบอบการปกครองบ้านเมือง โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัย...”⁶

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 มีสาระสรุปดังนี้คือ

1. การบริหารงานคณะสงฆ์ได้แบ่งอำนาจการบริหารการปกครองออกเป็น 3 ฝ่าย คือ

1.1 ฝ่ายนิติบัญญัติ มีหน้าที่ออกกฎหมายข้อบังคับสำหรับพระสงฆ์เรียกว่า

“สังฆาณัติ”

1.2 ฝ่ายบริหาร มีอำนาจหน้าที่สั่งการบริหารงานคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

1.3 ฝ่ายตุลาการ มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยตัดสินอธิกรณ์ต่างๆในคณะสงฆ์

2. องค์การผู้ใช้อำนาจทั้ง 3 นั้นได้แก่

2.1 สังฆสภา

2.2 สังฆมนตรี

2.3 คณะวินัยธร

⁶ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484”, ราชกิจจานุเบกษา 58 (14 ตุลาคม 2484) :

3. รูปแบบการบริหารงานคณะสงฆ์ซึ่งแบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอยู่ในความรับผิดชอบของสังฆนายกและคณะสังฆมนตรี ซึ่งเป็นองค์การคล้ายกระทรวงต่างๆของรัฐ ทุกองค์การมีสังฆมนตรีรูปหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน แต่ละองค์การได้ออกกฎใช้ในการบังคับและดำเนินกิจการนั้นๆ ให้เป็นไปในแนวเดียวกันทั้งสังฆมณฑล

สาเหตุการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484

สาเหตุอันเป็นเงื่อนไขแห่งการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 มีมูลเหตุหลายประการโดยแบ่งเป็นประเด็นใหญ่ได้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาความขัดแย้งภายในระหว่างนิิกายที่สังฆสมมานาน
2. ปัญหาความไม่เข้าใจบทบาทของตัวเองของพระเถระในตำแหน่งพระอุปัชฌาย์
3. ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลต่อคณะสงฆ์
4. ปัญหาเรื่องเสียงเรียกร้องของประชาชนที่มีมาถึงรัฐบาลและความพยายามของรัฐบาลในการจะรวมนิิกายสงฆ์

1. ปัญหาความขัดแย้งภายในระหว่างนิิกายที่สังฆสมมานาน

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างนิิกายมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ได้แก่ปัญหาที่นำมาสู่ความขัดแย้งของพระสงฆ์ไทยโดยส่วนรวม ครั้งแรกก็เป็นความแตกต่างของเรื่องข้อวัตรปฏิบัติ ต่อมาเมื่อผู้นำของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิิกายมีอายุพรรษามากขึ้นและได้เข้ามามีบทบาทในการปกครองและการบริหารคณะสงฆ์ได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในเรื่องตำแหน่งและอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา ในระยะแรกก็เป็นเพียงปัญหาภายในส่วนกลางที่ยังไม่เด่นชัด แต่เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 แล้ว ความแตกต่างในข้อวัตรปฏิบัติและการมอบหมายอำนาจในการปกครองได้ปรากฏเด่นชัดขึ้นมาทันที เมื่อธรรมยุติกนิิกายได้มีอำนาจในการปกครองสูงสุดของประเทศในช่วงบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ นำโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ

วโรรส (2442-2464) และสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดี (2464-2480) ได้ทำให้ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมีบทบาทครอบคลุมวงการศึกษา คณะสงฆ์ทั้งหมด ทำให้คณะสงฆ์ฝ่าย มหานิกายอึดอัดใจโดยพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายอาจมองเห็นว่าเจ้าคณะมณฑลที่เป็นธรรม ยุติได้ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมในบางครั้ง ถึงขนาดพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายผู้อยู่ได้บังคับ บัญชาอดทนไม่ไหวประท้วงขึ้นมาอย่างกรณีพระญาณนายก เจ้าคณะจังหวัดนครนายก ถูกถอดสมณศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2477 คณะศิษยานุศิษย์และประชาชนที่เคารพนับถือได้ให้ เหตุผลของการยื่นหนังสือประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมว่า

“..รังเกียจและไม่พอใจวิธีการปกครองของเจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะ จังหวัด และไม่พอใจที่ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไม่เสมอภาค โดยให้สิทธิ พิเศษธรรมยุติกปกครองคณะสงฆ์มหานิกายได้..”⁸

ในกรณีพระญาณนายกนี้คือ พระญาณนายก (ปลื้ม)เจ้าอาวาสวัดอุดมธานี อำเภอ วังกระโจม จังหวัดนครนายก ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดนครนายก (มหานิกาย) ชัด แย้งกับพระราชกวี วัดเทพศิรินทราวาส (ธรรมยุติกนิกาย) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในการปกครอง ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้า คณะมณฑลปราจีนบุรี สาเหตุแห่งความขัดแย้งสรุปได้ 2 กรณีคือ⁹

กรณีที่ 1 การไม่ประสานการทำงานกับพระเถระท้องถิ่น สาเหตุเกิดจากพระราชกวี เจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรี(ที่ถูกส่งไปจากวัดเทพศิรินทร์) แต่งตั้งพระครูปฏิภมกรรมคุณาภรณ์ ให้เป็นเจ้าคณะแขวงอำเภอวังกระโจม และเป็นพระอุปัชฌาย์ โดยมีได้ขอความเห็นจาก

⁸ หจข. สร. 0201.10.33 “เรื่องคำร้องทุกข์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครนายก”, อ้างใน คณิง นิติย์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2477-2484, (กรุงเทพมหานคร : สำนัก พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 89.

⁹ ดูรายละเอียดใน คณิงนิติย์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2477- 2484, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 84-92.

พระญาณนายกเจ้าคณะจังหวัดที่รับผิดชอบในพื้นที่นั้นอยู่ และภายหลังย้ายพระครูปฏิภนธรรมคุณาภรณ์ จากวัดท่าทรายมาอยู่วัดศรีเมือง ทั้งที่วัดศรีเมืองมีพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสอยู่ก่อนแล้ว เรื่องนี้สร้างความขัดแย้งระหว่างเจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะจังหวัดเป็นอย่างมาก โดยพระญาณนายก เจ้าคณะจังหวัดนครนายกกล่าวหาพระราชาภิ เจ้าคณะมณฑลว่าเป็นการก้าวร้าวต่อหน้าที่เจ้าคณะจังหวัด ทำงานข้ามชั้นตอน เล่นพรรค เล่นพวก ถือว่าผิดต่อระเบียบ การปกครองคณะสงฆ์¹⁰

ด้านพระราชาภิ เจ้าคณะมณฑลแก้ข้อกล่าวหาว่า ไม่ผิดต่อระเบียบการปกครอง เพราะพระครูปฏิภนธรรมคุณาภรณ์ เป็นพระวิสามานัญควรยกย่องในตำแหน่งพิเศษได้และการแต่งตั้งให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีเมืองนั้น มีการพูดคุยกันแล้วแต่เจ้าคณะจังหวัดตั้งพระภิกษุเป็นเจ้าอาวาสตัดหน้าก่อน¹¹

กรณีที่ 2 การใช้อำนาจเกินขอบเขตของพระเถระผู้บริหารจากส่วนกลาง จากการไม่ประสานงานดังกล่าวข้างต้น และมีเหตุการณ์ที่พระญาณนายก กีดกันไม่ให้พระครูปฏิภนธรรมคุณาภรณ์ เข้ามานั่งเป็นอุปัชฌาย์ที่วัดท่าช้าง เพราะถือเป็นการข้ามเขต และอีกหลายๆกรณีรวมกัน ผลที่ออกมาก็คือ พระญาณนายกถูกพระราชาภิเจ้าคณะมณฑลปลดให้เป็นเจ้าคณะจังหวัดกิตติมศักดิ์ แล้วเจ้าคณะมณฑลได้แต่งตั้งพระมุนีนายกเป็นเจ้าคณะจังหวัดแทน

ต่อมาพระญาณนายก ถูกกล่าวหาว่าเสพเมถุนกับหญิงและยกยอกเงินวัดไว้กับหญิง โดยมีผู้ออกบัตรสนเท่ห์ส่งทางไปรษณีย์ถึงคุณหัสดีและภิกษุทั้งหลาย พระญาณนายกจับได้ว่าผู้ออกบัตรสนเท่ห์กล่าวหาคือพระอธิการจอน วัดท่าทราย เจ้าคณะหมวดตำบลบ้านเล่า จึงนำเรื่องขึ้นฟ้องศาล ศาลได้สวนว่าเจ้าอธิการจอนมีความผิดจริง สั่งจำคุกจำเลย 3 เดือน ปรับ 300 บาท จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ตัดสินตามศาลเดิมอีก คดีสิ้นสุดลงโดยเจ้าอธิการจอนเป็นฝ่ายผิด¹² เรื่องนี้พระราชาภิเจ้าคณะมณฑลนำคำพิพากษา 2 ศาลไปถวายสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระสังฆราชเจ้าจึงตัดสินลงโทษพระญาณนายกในข้อหาว่าละเมิด

¹⁰ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 22, พ.ศ. 2477, หน้า 877.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 877.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 878.

พระสังฆาณัติ เป็นภิกษุพียงภิกษุในศาล และในฐานะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดผู้ระเบียบการปกครองและพระสังฆราชาณัติดี ถือว่าจงใจฝ่าฝืนและดูหมิ่นพระสังฆราชาณัติ เป็นความผิดอย่างร้ายแรงสมควรให้สึก แต่เนื่องจากทำความดีความชอบมาก่อน จึงขอให้ลดโทษเหลือเพียงถอดสมณศักดิ์¹³ ในที่สุดพระญาณนายกถูกถอดสมณศักดิ์ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477¹⁴ หากมองจากเหตุการณ์แล้วจะเห็นว่า เรื่องนี้มูลเหตุแห่งคดีมิใช่เกิดจากพระญาณนายก แต่เกิดจากเจ้าอธิการจอน ผู้เขียนบัตรสนทนาก็ให้เสียหายต่อวงการสงฆ์ที่มีชื่อเสียงจริง แต่เจ้าอธิการจอนถูกลงโทษเพียงให้ถอดออกจากเจ้าคณะหมวดเป็นพระอนุจร¹⁵ ในขณะที่เดียวกันพระญาณนายกกลับถูกคำสั่งตัดสินให้สึก เรื่องนี้นับว่าเป็นการใช้อำนาจเกินเหตุของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งเป็นองค์สูงสุดในมหาเถรสมาคมซึ่งพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่เป็นศิษย์ของพระญาณนายก อาจเห็นว่าเป็นการตัดสินที่ผิดพลาด โดยมีความเกี่ยวข้องกับพรรคพวก แห่งนิกายเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะตามหลักวินัยนั้น ภิกษุผู้ถูกตัดสินให้สึกก็เฉพาะในกรณีทำผิดโทษรุนแรงเท่านั้น เช่น ปาราชิก การรับเอาภติภิกษุอันมี 2 สถาน คือ¹⁶

1. อตถกิจจา อาบัติที่แก้ไขไม่ได้

2. สตถกิจจา อาบัติที่แก้ไขได้

อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ ได้แก่อาบัติปาราชิก ซึ่งอยู่ 4 ลักษณบท คือ¹⁷

1. ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก

2. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ได้ราคา 5 มาสก ต้องปาราชิก

3. ภิกษุแก้ง่ามมนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก

¹³ แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 22, พ.ศ. 2477, หน้า 877.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 878.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 879-880.

¹⁶ ขุปกรณวินัยมูร เล่ม 1 คณะกรรมการกองตำรา มหาวิทยาลัย

เรียบเรียง (2479), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 13, 2529), หน้า 9.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-23.

4. ภิกษุवादอุตฺตริมนุสฺสธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ไม่มีในตน ต้องปาราชิก ปาราชิกทั้ง 4 ข้อนี้ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นพระทันทีที่จะกลับมาอุปสมบทอีกไม่ได้ ชื่อว่าอดกิจจา แก่ไขไม่ได้

อาบัติที่แก้ไขได้ ได้แก่อาบัติอย่างกลางและอย่างเบา ที่นอกเหนือจากปาราชิกนั้นแต่กรณีของพระญาณนายกไม่ได้อยู่ในขอบข่ายนี้ จึงไม่เห็นทางใดที่จะปรับโทษถึงสิก

อีกประการหนึ่ง อาบัติบางอย่างถึงแม้จะไม่ใช่อาบัติรุนแรง แต่ภิกษุได้ทำผิดแล้ว ก่อความเสียหาย เสียชื่อเสียงต่อวงการคณะสงฆ์โดยรวม คณะสงฆ์หรือผู้ปกครองก็มี สิทธิที่จะลงโทษให้สึกได้ เช่น กรณีพระภิกษุตีมธุราจนมามา ย เป็นที่รังเกียจแก่ภิกษุด้วยกัน และชาวบ้านทั่วไป โทษทางวินัยท่านปรับอาบัติ ปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 1 แห่งสุรปาณวรรคที่ 6)¹⁸ ก็เป็นการปรับอาบัติอย่างเบา โดยให้ภิกษุนั้นแสดงอาบัติที่ทำผิดหรือประจานตนเองต่อ หน้าภิกษุด้วยกัน (พระท่านเรียก ปลงอาบัติ) ก็เป็นอันพ้นโทษ แต่ในอีกทางหนึ่งชาวบ้าน บอกว่าเป็นเรื่องเสียหายรุนแรงน่ารังเกียจ คณะสงฆ์พิจารณาเห็นว่าภิกษุนั้นเป็นผู้ทำลาย ความผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักและทำลายความเลื่อมใสของบุคคลทั่วไปเป็นต้น สามารถสั่งให้ภิกษุนั้นสึกไปเสียได้ อย่างนี้สมควร เพราะโทษแห่งอาบัตินั้นท่านวางไว้เป็น 2 คือ¹⁹

1. โลกวัชระ เป็นโทษทางโลก (ชาวบ้านติเตียน)
2. ปัตถนัตติวัชระ เป็นโทษทางพระบัญญัติ

แต่ในกรณีของพระญาณนายกไม่เข้าข่าย ในโทษทั้ง 2 อย่าง ดังนั้น ผลที่ตามมาของการปลดจากตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด และถอดสมณศักดิ์ ศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายพระ และฆราวาส เห็นว่าไม่ชอบด้วยกฎหมายและพระธรรมวินัย จึงได้รวมตัวกัน เรียกร้องขอ ความเป็นธรรมให้แก่ท่าน จนเป็นชนวนหนึ่งที่น่าไปสู่ความเคลื่อนไหว เรียกร้องให้มีการแก้

¹⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม 1, (มหามกุฏราช วิทยาลัย จัดพิมพ์ครั้งที่ 34, 2529) หน้า 161.

¹⁹ อุปกรณวินัยมุขเล่ม 1, คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย เรียบเรียง(2479), (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 13, 2529), หน้า 10.

ไขการบริหารการปกครองและพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ตามที่กล่าวมาแล้ว

ดังนั้นเมื่อมีการตรา พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้นมาจึงได้ให้มีการปกครองร่วมกันโดยใช้ระบบสังฆสภา ที่ตราไว้ในหมวด 7 ว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช หมวด 2 ว่าด้วยสังฆสภาและ หมวด 3 ว่าด้วยเรื่องสังฆมนตรี ที่ทั้ง 3 หมวดนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจการจัดสรรอำนาจ การบริหารการปกครองด้วยความเสมอภาคกันในรูปแบบสังฆสภา ตั้งแต่มาตรา 5 ถึง มาตรา 37 ซึ่งมีมากถึง 23 มาตรา เพื่อเป็นการลดกระแสความขัดแย้งระหว่างนิิกายที่สังฆสมานาน

2. ปัญหาความไม่เข้าใจบทบาทของตนเองของพระเถระในตำแหน่งพระอุปัชฌาย์

ในปฐมโพธิกาลแรกตรัสรู้ ภิกษุยังไม่มากการให้การอุปสมบทพระพุทธองค์เป็นผู้บวชให้เอง เรียกว่า เอนิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาเมื่อผู้เข้ามาอุปสมบทมากขึ้นเมื่อกุลบุตรต้องการจะบวช พระภิกษุทั้งหลายที่ไปเผยแผ่ยังที่ต่างๆ ไม่สามารถจะบวชให้ได้เพราะยังไม่มีพระพุทธอนุญาต พระภิกษุทั้งหลายต้องลำบากในการนำกุลบุตรเหล่านั้นมาเข้าเฝ้า ดังนั้นพระพุทธองค์ถึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายบรรพชา อุปสมบท ให้กับกุลบุตรผู้ต้องการจะบรรพชาอุปสมบท ในทิศต่างๆ ได้ด้วยวิธีเข้าถึง ไตรสรณคมนี²⁰ คือ การปลงผม โกนทนต์ ครองผ้ากาสายะแล้วเข้าไปกราบขอบรรพชาอุปสมบทกับภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ แล้วเปล่งวาจาเข้าถึงพระรัตนตรัย ต่อมาพระพุทธองค์ต้องการให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงยกเลิกวิธีการบรรพชาอุปสมบทแบบเข้าถึงไตรสรณคมณมาเป็น การอุปสมบทแบบ “ญัตติจตุตถกรรมวาจา”²¹ วิธีการอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา คือให้ภิกษุผู้ฉลาดประกาศให้สงฆ์ทราบว่าการอุปสมบทนี้มีชื่ออย่างนี้ จะอุปสมบท มีภิกษุรูปหนึ่งชื่ออย่างนี้เป็นพระอุปัชฌาย์ เป็นการตั้งญัตติหรือหัวข้อไว้แล้วถามต่อไปว่าจะมีผู้ใดคัดค้านหรือไม่ ถ้าไม่มีภิกษุรูปใดคัดค้านภิกษุผู้ฉลาดนั้นก็กล่าวครบ 3 ครั้งเป็นอันว่าสำเร็จเป็นภิกษุ พระภิกษุผู้ได้

²⁰ วินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ 4 / 34 / 38-39.

²¹ วินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ 4 / 58 / 92-94.

รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ด้วยวิธีอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรมวาจาเป็นองค์แรก คือ พระสารีบุตร ต่อมาเมื่อภิกษุที่ได้อุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนามีจำนวนมากขึ้น ข้อวัตรปฏิบัติก็หละหลวม ประกอบกับพระอุปัชฌาย์ไม่มีคุณสมบัติและความสามารถเพียงพอที่จะอบรมพระภิกษุ ผู้บวชใหม่ได้ พระพุทธองค์ จึงได้ตั้งกฎข้อบังคับต่างๆ สำหรับพระภิกษุที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์และคุณลักษณะของบุคคลที่จะรับเข้าบรรพชาอุปสมบทไว้ เพื่อความสงบเรียบร้อยสวยงามแห่งพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสงฆ์ได้ยึดเป็นหลักสำหรับเป็นข้อวัตรปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์

พระอุปัชฌาย์คือ พระผู้ให้การอุปสมบทและมีหน้าที่ดูแลตั้งใจสอดส่องดูโทษและมีโทษของสังฆวิหาริก (อุกคิษย์)²² คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ที่มีในพุทธบัญญัติที่ภิกษุยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาก่อนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์นั้น ได้แก่²³

1. เป็นผู้มีความดี มีศีล มีโอตตัมปะ มีวิริยะ มีสติ
2. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อจาระ ความเห็นชอบ เคยได้ยินได้ฟังมาก มีปัญญา
3. รู้จักอาบัติ มีโทษอาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาฏิโมกข์ได้แม่นยำ

พระภิกษุผู้มีพรรษาครบ 10 แล้วปกครองผู้อื่นได้ พระพุทธองค์ทรงพระอนุญาตให้เป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทเป็นอาจารย์ให้นิสสัย มีสามเณรไว้อุปฐาก ให้บรรพชากุลบุตรเป็นสามเณรได้

คุณสมบัติเหล่านี้ถือว่าเป็นอุปัชฌาย์โดยพุทธบัญญัติที่ภิกษุใช้เป็นแบบแผนสืบต่อกันมาในการให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้ต้องการจะบวช ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของสงฆ์ที่จะยอมรับและจัดการกันเองตามวินัยบัญญัตินั้น ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีหมายประกาศพระบรมราชโองการ ลงวันศุกร์ เดือนห้า ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีชวด

²² พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป.ธ.9), *คู่มือพระอุปัชฌาย์*, คณะกรรมการดำเนินการฝึกซ้อมพระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง จัดพิมพ์, (กรุงเทพฯ : มิตรเจริญการพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 4, 2532), หน้า 204.

²³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 2*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 27, 2530), หน้า 50.

ลัปตศกจุลศักราช 1237 (พ.ศ.2418) ว่า ผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์ จะต้องได้รับการแต่งตั้งจาก เจ้าคณะและเจ้าพนักงานก่อน ถ้ามิได้รับแต่งตั้งห้ามมิให้เป็นพระอุปัชฌาย์²⁴ ในระยะนี้ถือ ว่าเป็นการทดลองประกาศใช้การแต่งตั้งอุปัชฌาย์รวมกับการส่งเจ้าคณะมณฑลจากส่วน กลางไปจัดการการศึกษาในมณฑลตามหัวเมืองต่างๆ สิ่งที่อยู่อำนวยความสะดวกให้ความ สำคัญได้แก่ การวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ขึ้นใหม่นั้นคือ พระ อุปัชฌาย์จะต้องได้รับแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ส่วนกลางที่เข้าไปจัดการและควบคุมในหัวเมือง ต่างๆ เท่านั้นถึงจะมีสิทธิ์ให้การอุปสมบทได้ จึงนับว่าเป็นเรื่องใหม่ ของการให้การบรรพชา อุปสมบท แก่ภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในหัวเมืองต่างๆ จนเกิดความสับสนในการให้บรรพชาอุปสมบท ของพระอุปัชฌาย์ เช่น กรณีที่มณฑลนครราชสีมา ได้มีการให้บรรพชาอุปสมบทของพระ อุปัชฌาย์ ที่มิได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง เรื่องนี้พระเทพมุนี ผู้อำนวยการศึกษามณฑล นครราชสีมา ในขณะนั้น ได้รายงานแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้แจ้งความนี้ไปถึง พระยาวุฒิกากรบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 23 มกราคม รศ. 120 ว่า

“ด้วยอุปัชฌาย์ในมณฑลนครราชสีมาเป็นกันเอง ไม่ได้รับตราตั้ง ไปจากในกรุง และมักประพฤติหละหลวมในการให้อุปสมบท พระเทพมุนี ผู้อำนวยการศึกษามณฑลนั้น ได้จัดการเรื่องนี้ใหม่ ไม่ว่าผู้ที่เป็นอุปัชฌาย์ มาแล้วก็ดีจะเป็นขึ้นใหม่ก็ดี ต้องได้รับการคัดเลือกของคฤหัสถ์บรรพชิต ในจังหวัดนั้นก่อนแล้วผู้อำนวยการจึงให้ลิติตอนุญาตให้เป็นอุปัชฌาย์...”²⁵

²⁴ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ.2456, “ประกาศเรื่องตั้งพระอุปัชฌาย์”, หน้า 149.

²⁵ พระธรรมเจดีย์ (แก้ว ป. 4) วัดพระเชตุพน

²⁶ แนวพระดำริทางการคณะสงฆ์ ในพระมหาสมณศาสน ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (เมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ในการบำเพ็ญ กุศลคล้ายวันสิ้นพระชนม์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ปีที่ 69, 2 สิงหาคม 2534), หน้า 68.

การที่พระเถระเหล่านั้นยังให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรอยู่ทั้งที่มีประกาศพระบรมราชโองการเรื่องพระอุปัชฌาย์ออกมาแล้วน่าจะเป็นเพราะว่า

1. เป็นประเพณี หรือธรรมเนียมเดิมที่พระเถระผู้มีพรรษาครบ 10 เป็นผู้ฉลาดสามารถ มีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัย ย่อมเป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบทได้
2. พระสงฆ์รูปนั้น มีคุณสมบัติครบดังกล่าวข้างต้น และเคยเป็นอุปัชฌาย์มาก่อน จึงคิดว่าให้บรรพชาอุปสมบทต่อไปได้ตามปกติ แม้จะมีพระบรมราชโองการเรื่องแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์แล้วก็ตาม
3. รู้อยู่ว่ามีการประกาศเรื่องแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ แต่ไม่ต้องการที่จะปฏิบัติตามด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น ไม่พอใจกับการเข้าไปมีอำนาจของเจ้าคณะมณฑลที่ถูกส่งไปจากส่วนกลาง จึงไม่สนใจปฏิบัติตามกฎที่ออกจากส่วนกลาง

นอกจาก 3 ประเด็นข้างต้น อาจเป็นไปได้ว่าพระอุปัชฌาย์เหล่านั้น ไม่ได้รับทราบข่าวสารทั่วถึงว่ามีการประกาศตั้งพระอุปัชฌาย์ใหม่ โดยต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะมณฑลและเจ้าพนักงานฝ่ายอาณาจักรก่อน จึงได้ทำการอุปสมบทกันตามปกติ ทำให้ถูกมองจากเจ้าคณะมณฑลและทางกรุงเทพฯว่าเป็น “อุปัชฌาย์เถื่อน” ทั้งที่พระเหล่านั้นอาจไม่มีเจตนาเพื่อทำลายพระพุทธศาสนาออกจากเห็นดีเห็นงามในการให้อุปสมบทต่อกุลบุตรต่อไปเท่านั้นก็ได้

ตั้งนั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2456 ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงมีพระบรมราชโองการ ประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌาย์ โดยพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ รับราชโองการเหนือเกล้าฯให้ประกาศว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิริยญาณวโรต ได้ให้ใช้ธรรมเนียมตั้งอุปัชฌาย์ขึ้นใหม่ ซึ่งธรรมเนียมการตั้งอุปัชฌาย์ มีทั้งหมด 18 ข้อ สรุปเป็นสาระได้ดังนี้²⁶

1. เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะในท้องถิ่น เป็นผู้จัดหาอุปัชฌาย์ โดยความเห็นชอบ จากทั้งทางพระสงฆ์และชาวบ้านนั้นด้วย

²⁶ แดงการณโณดะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456, “ประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌาย์”, หน้า 149.

2. การตั้งอุปัชฌาย์ ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ราชการด้วย จึงจะอนุมัติ เห็นชอบมอบตราตั้งให้ได้

3. ถ้าสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริเห็นสมควร จะประกาศตราตั้งพระอุปัชฌายะแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งได้ แต่สมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นเวลาปฏิบัติหน้าที่แทนจะตั้งพระอุปัชฌาย์เองไม่ได้ ต้องได้รับอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรด้วย เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีการกำหนดโทษไว้รุนแรงสำหรับอุปัชฌาย์ที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบอำนาจหน้าที่ ของพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะในเรื่องการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรโดยไม่รอบคอบ จะถูกลงโทษ เช่น ข้อ 12 กล่าวไว้ว่า อุปัชฌายะซึ่งให้บรรพชาอุปสมบทคนต้องห้าม และให้อุปสมบทนอกเขต เจ้าคณะเห็นจำเป็นจะทำนิคหกรรม ก็ให้ทำได้ดังต่อไปนี้²⁷

- ก. สั่งห้ามไม่ให้บรรพชาอุปสมบทชั่วคราว
- ข. คืนตราตั้ง ถอดเสียจากตำแหน่งอุปัชฌายะ
- ค. ลงทัณฑ์กรรมอันไม่ผิดต่อกฎหมายแผ่นดิน
- ณ. เอาตัวมาทักไว้ชั่วคราว
- ง. ย้ายเสียจากถิ่นที่ทำอยู่ชั่วคราว

การลงโทษจะทำสถานเดียวหรือหลายสถานโดยสมควรแก่โทษก็ได้

ในจำนวน 18 ข้อของประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌาย์เห็นได้ว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ให้โอกาสแก่ฝ่ายบ้านเมืองหรือฝ่ายอาณาจักรอย่างเต็มที่เพื่อเป็นการตรวจสอบความเป็นไปของสงฆ์อย่างใกล้ชิดทั้ง ๆ ที่เรื่องการแต่งตั้งพระอุปัชฌายะนั้นเป็นเรื่องที่สงฆ์จะทำได้ โดยการยอมรับกันตามพระธรรมวินัยและตามลำดับอาวุโสอย่างที่เขามีมา จะเห็นได้ว่าการตั้งอุปัชฌาย์ตามแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ นี้ เป็นการคัดบุคคลหรือพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติพร้อมจริงๆ ที่จะทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาและประเทศชาติ โดยคัดเลือกตั้งแต่ระดับท้องถิ่นขึ้นมาทั้งฝ่ายพระและฆราวาส และฆราวาสก็มีสิทธิทำทั้งได้ ดังข้อ 4 ว่า

²⁷ แดงการณโณดณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456, "ประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌาย์", หน้า 152.

“การตั้งอุปัชฌาย์นั้น ต้องได้อนุมัติของเจ้าหน้าที่ในราชการด้วย ในมณฑล กรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในมณฑลอื่นเป็นหน้าที่ของสมุหเทศาภิบาล จะให้อนุมัติ ถ้าเห็นชอบก็ให้ลงชื่อและประทับตราในใบตราตั้งนั้น ถ้าไม่เห็นชอบก็ค้านได้ ตราตั้งนั้น ยังเป็นอันใช้ไม่ได้กว่าจะได้อนุมัติของเจ้าหน้าที่ในราชการด้วย”²⁸

นับว่าการตั้งพระอุปัชฌาย์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายอาณาจักร เหตุผลในการตั้งพระอุปัชฌาย์ต้องเกี่ยวข้องกับฝ่ายอาณาจักรด้วยอาจเป็นเพราะว่า ในปี พ.ศ.2448 ได้มีพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารออกมา 1 ฉบับ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันบุคคลที่จะเข้ารับการคัดเลือกเป็นทหาร หลบหนีการเกณฑ์ทหารเข้ามาบวชในพุทธศาสนา ในประกาศพระบรมราชโองการเรื่องตั้งพระอุปัชฌาย์ในปี พ.ศ.2456 จึงต้องมีมาตรการป้องกันบุคคลผู้เข้ารับการคัดเลือกหลบหนีเข้ามาบวชด้วย ดังกรณีของพระครูชินในธรรมธุลี วัดทุ่งสว่าง เมืองนครราชสีมา พ.ศ.2456 ถูกฟ้องว่าให้อุปสมบทแก่ผู้ไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายบ้านเมือง 8 คน ซึ่งทั้ง 8 คนนั้นได้บรรพชาเป็นสามเณรมาก่อน เมื่อถึงคราวคัดเลือกทหาร ไม่ได้ไปคัดเลือกทหาร แต่ได้ทำการอุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อไปอีก จึงมีผู้ฟ้องไปยังสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสว่าเป็นการบวชหนีการเกณฑ์ทหาร สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสให้คำสั่งไปว่า การที่พระครูทำเช่นนั้น ชื่อว่าให้อุปสมบทแก่คนผู้ไม่ได้รับอนุญาตของบ้านเมือง ที่จัดว่าเป็นคนต้องห้าม ในหมายประกาศเรื่องตั้งอุปัชฌาย์ข้อ 10 และสั่งลงโทษพระครูชินในธรรมธุลี ให้งดจากให้บรรพชาอุปสมบท มีกำหนด 1 ปี กับ 6 เดือน ส่วนภิกษุทั้ง 8 รูปนั้นพระองค์ชี้แจงว่า ถือว่าบวชไม่ถูกต้องตามระเบียบการของบ้านเมือง ถ้าเจ้าหน้าที่ราชการต้องการตัวเมื่อไร สามารถให้ลาสิกขานำตัวไปรับราชการได้²⁹ แสดงให้เห็นว่า บวชถูกต้องในแง่ของธรรมวินัย แต่ไม่ถูกต้องตามหลัก

²⁸ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ.2456, หน้า 150.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177-178.

การบ้านเมือง ซึ่งตามเกณฑ์ทั้งหมดก็ไม่ไปทำตามเกณฑ์ผู้รู้ธรรมด้วยแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสก็จะลุ่มลุ่มช่วยให้บรรพชิตพุทธพรมจรรย์ต่อไปได้

การลงโทษพระครูชินรตธรรมจุฬี ด้วยการงดให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรทั้งหลายเป็นเวลา 1 ปี กับ 6 เดือน นับว่าเป็นการลงโทษพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งระดับจังหวัดทีเดียว คล้ายจะเป็นการบงบอกว่า แม้แต่พระผู้ใหญ่ยังถูกลงโทษ ฉะนั้นไม่จำเป็นต้องกล่าวไปถึงพระผู้น้อย และอุปัชฌาย์เถื่อนทั้งหลาย การผูกขาดการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ไทย นอกจากจะเป็นวิธีการคัดเลือกพระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่จะให้การศึกษาอบรมแก่พระสงฆ์ที่เพิ่งจะบวชแล้ว ยังเป็นการลดบทบาทของพระสงฆ์ที่ไม่ยอมรับแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ไทยอีกด้วย³⁰ กล่าวคือในช่วงก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระสงฆ์ในหัวเมืองอีสานได้ปฏิเสธอำนาจการปกครองแบบใหม่จากส่วนกลาง เพราะไม่พอใจที่คณะสงฆ์จากส่วนกลางเข้าไปใช้อำนาจในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์และการแต่งตั้งเจ้าคณะต่างๆ ในหัวเมืองอีสาน ซึ่งผิดกับธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นที่เคยมีมา ทำให้พระเถระท้องถิ่นไม่พอใจถึงกับจะมีการแยกพระสงฆ์อีสานออกจากพระสงฆ์ส่วนกลางมาแล้ว ในปี พ.ศ.2444-2445³¹ และในกรณีครูบาศรีวิชัยก็เช่นเดียวกัน ท่านถูกกล่าวหาว่าให้การอุปสมบทโดยไม่ได้รับอนุญาตจากส่วนกลาง จนเกิดอหิกรณขึ้นในปี พ.ศ.2451-2478³²

หลังจากออกประกาศตั้งพระอุปัชฌาย์เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2456 ต่อมา วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2456 ก็ได้มีประกาศข้ออาณัติของคณะสงฆ์ เนื่องจากประกาศตั้งอุปัชฌาย์ขึ้นมาอีก 1 ฉบับ โดยกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์และคุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้ามาบวชด้วย เหตุเป็นเพราะว่าบุคคลผู้เข้ามาบวชนั้นมีมากมาย จนเป็นที่อาศัยหลบซ่อนของบุคคลที่ไม่ดีได้และบางรายอุปสมบทให้กับบุคคลผู้จะเข้ารับการเกณฑ์

³⁰ กิตติรัตน์ สีนบัณฑิต, "การรวมสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.2434-พ.ศ.2468", (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 68.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-130.

³² ดูรายละเอียดใน โสภา ชานะมุล "ครูบาศรีวิชัย 'ตนบุญ' แห่งล้านนา 2421-2481" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533).

ทหาร ทำให้เป็นช่องทางหลบหนีการเกณฑ์ทหารได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องเลือกเฟ้นตรวจสอบประวัติกุลบุตรผู้จะบวชให้ละเอียดด้วย ดังเช่นกรณีของพระเวื่อน วัดบางเหี้ย แขวงเมืองสมุทรปราการ ได้ทำการอุปสมบทให้กับชายฉกรรจ์ ผู้มีอายุต้องเกณฑ์ทหาร เป็นพระภิกษุประมาณ 70 คน เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455³³ ถึงกับได้มีท้องตรา เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ถึงกระทรวงนครบาลและสมุหเทศาภิบาล เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 ว่า

“ด้วยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส มหาสังฆนายก ได้มีกระแสรับสั่งถึงกระทรวงกลาโหมว่า เหตุเรื่องพระสงฆ์หลายรูปได้จัดการอุปสมบทแก่บุคคลต่างๆ เอาเอง โดยมีได้ถูกระเบียบราชการ เช่น พระสงฆ์นั้นมิได้รับอนุญาตให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือบุคคลที่ไปอุปสมบท ยังมิได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ ดังนั้น วิธีที่จะแก้ไขนั้นคือ อย่ายให้เจ้าหน้าที่นับว่าผู้ที่อุปสมบทแล้วนั้น เป็นพระสงฆ์ซึ่งต้องตามพุทธบัญญัติ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระมหาสมณาทรงรับรองจะจัดการให้ผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องสักพระที่อุปสมบทโดยไม่ถูกต้องแล้วนั้น และส่งตัวแก่เจ้าหน้าที่เป็นแน่นอน”³⁴

จากข้อความนี้หมายความว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงวินิจฉัยว่าภิกษุเหล่านั้น ไม่เป็นพระภิกษุที่จะได้รับประโยชน์จากพระราชบัญญัติเพราะผิดวินัยพุทธบัญญัติเนื่องจากบวชให้บุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ถูกต้อง ซึ่งต้องสึกออกไปรับการตรวจเลือกต่อไป³⁵

ปัญหาเกี่ยวกับการบรรพชาอุปสมบทที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องได้เกิดขึ้นทุกมณฑลเกือบทุกหัวเมือง จะเห็นได้จากงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

³³ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456, หน้า 116-117.

* ชิดเส้นได้เน้นโดยผู้เขียน

³⁴ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

ท่านทรงวินิจฉัยเรื่องนี้ ในหนังสือ “พระมหาสมณนิยม ในการบริหารงานคณะสงฆ์” ก็ดี หนังสือ “แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการคณะสงฆ์” ก็ดี เป็นตัวอย่าง จะมีรายงานจากเจ้าคณะมณฑลบ้าง จากเจ้าคณะเมืองบ้าง ถวายไปถึงพระองค์แทบทุกปีเพื่อให้ทรงวินิจฉัยเกี่ยวกับการให้บรรพชาอุปสมบท เพราะฉะนั้นจึงถือว่าการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์เป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้พระเกิดความสับสนไม่เข้าใจบทบาทของตัวเองดีพอของพระเถระทั้งหลาย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ ถึงกับมีพระดำรัสของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เตือนพระอุปัชฌาย์ทั้งหลาย ในเดือนกันยายน พ.ศ.2456 ว่า

“ขอท่านอุปัชฌายะทั้งหลาย จงมณสิการคำของข้าพเจ้า ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้รับมหาสมณุตมาภิเษกมาเพียง 3 ปี เข้านี้ ข้าพเจ้าได้รับฟ้องของเจ้าหน้าที่ในฝ่ายอาณาจักรว่า พระอุปัชฌายะชื่อนั้นๆ ในเมืองนั้นๆ ให้อุปสมบทแก่คนหลบหนีราชการบ้าง แก่คนไม่ได้รับอนุญาตของบ้านเมืองบ้าง แก่ผู้ร้ายหลบหนีอาญาแผ่นดินบ้าง และได้สั่งลงโทษถอดเสียบ้าง จดการให้อุปสมบทไว้ชั่วคราวบ้าง หลายรายมาแล้ว บางทีได้รับบอกของเจ้าคณะว่า อุปัชฌายะชื่อนั้นๆ ให้อุปสมบทแก่คนจำพวกนั้นๆ ได้ลงโทษอย่างนั้นๆ ก็มี...เห็นสมควรจะกล่าวเตือนท่านทั้งหลาย เพื่อสอดส่องเหตุการณ์กว้างขวางออกไปสักหน่อย..”³⁶

ในขณะเดียวกันพระองค์ได้แทรกหน้าที่และอุดมการณ์ในการประสานสังคมให้เป็นปึกแผ่นโดยมีพระเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคมที่ต่างกันของชนชั้นปกครองและราษฎร ดังในตอนหนึ่งในคำประกาศเตือนพระอุปัชฌาย์นั้นว่า

“พวกเราปฏิบัติตนเป็นผู้นำและสั่งสอนประชาชนในทางพระศาสนา ให้ตั้งอยู่ในธรรมสุจริต เว้นจากเบียดเบียนกันและกัน เป็นเจ้าสำนักเลี้ยงดูแลเอาธุระในการเล่าเรียนของเด็กๆ บุตรราษฎร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาทุก

³⁶ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456, “พระดำรัสของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เตือนพระอุปัชฌายะทั้งหลาย”, หน้า 156.

สุขของชาวบ้าน เป็นกัลยาณมิตรของผู้ปกครอง เป็นผู้ชักโยงในระหว่าง
พวกผู้ปกครองกับพวกราษฎรให้สนิทสนม...”³⁷

เรื่องความขอย่อยนและความบกพร่องของพระอุปัชฌาย์เหล่านั้นจะถือเป็นความผิด
ของพระเถระเหล่านั้นอย่างเดียวก็หาไม่ หากมองในแง่ของพระเถระท้องถิ่นขึ้นมา ก็อาจพบ
กับความลำบากและยุ่งยากมิใช่น้อยหากจะรอกการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์จากส่วนกลาง อีก
อย่างหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายอาณาจักรอย่างกว้างขวาง
จึงเป็นการเปิดโอกาสให้การดำเนินงานของบุคคลผู้ไม่เข้าใจต่อการปกครองตามแบบ
วัฒนธรรมท้องถิ่นเพียงพอเข้าไปทำงาน ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาได้ หรือเกิดการกัณฑ์แก่งกัน
ได้ อย่างกรณีครูบาศรีวิชัย พระสงฆ์แห่งล้านนา ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นถึง “ตนบุญ” หรือ
นักบุญ ก็เป็นกรณีขัดแย้งในวงการคณะสงฆ์ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2451-พ.ศ. 2478³⁸ เป็นระยะ
เวลาเกือบ 30 ปี ที่เกิดอธิกรณ์ขึ้น ประเด็นหลักที่ถูกอธิกรณ์จากคณะสงฆ์กรุงเทพฯ คือ ถูก
ข้อหาเป็นพระอุปัชฌาย์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากส่วนกลางซึ่งก็เป็นผลพวงจากการประกาศ
ใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ.2445) หรือกรณีพระญาณ
นายก เจ้าคณะจังหวัดนครนายก พ.ศ.2476³⁹ ก็มีเรื่องของการแต่งตั้งโยกย้ายพระอุปัชฌาย์
เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้นเมื่อมีการเรียกร้องให้แก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ในปี
พ.ศ. 2477 กลุ่มพระสงฆ์ “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” จึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติ
การปกครองคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นมา และได้้นำร่างเสนอสอดคณะรัฐบาล แม้ร่างนั้นจะไม่
ผ่านสภาผู้แทนราษฎรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการแต่งตั้งพระ
อุปัชฌาย์ในร่างพระราชบัญญัติของคณะปฏิสังขรณ์ของพระศาสนา ซึ่งได้ร่างเรื่องพระ

³⁷ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2456, เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

³⁸ ฎรายละเอียดใน โสภา ขานะมูล, “ครูบาศรีวิชัย “ตนบุญ” แห่งล้านนา พ.ศ.2421-
2481”.

³⁹ ฎรายละเอียดใน คณินนิตย์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2477-
2484, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

อุปัชฌาย์ ขึ้นมาถึง 2 หมวด 20 มาตราคือมาตราที่ 52-72 ว่าด้วยเรื่องอุปัชฌายะและบรรพชาอุปสมบท โดยเฉพาะมาตราที่ปกป้องถึงความขัดแย้งและไม่พอใจพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ฉบับเดิมก็คือ มาตรา 64 ว่า

“อุปัชฌายะที่ได้รับแต่งตั้งก่อนพระราชบัญญัตินี้ ถ้าไม่มีเหตุอื่นก็คงให้เป็นอุปัชฌายะ มีสิทธิและหน้าที่บริบูรณ์ตามพระราชบัญญัตินี้ทุกประการ”⁴⁰

นั่นก็คือพระอุปัชฌาย์ที่มีอยู่ก่อนแล้วก็คงให้มืออยู่อย่างนั้นได้ แล้วค่อยรายงานตามลำดับขั้นขึ้นมาใหม่ได้ นับว่าเป็นการอะลุ่มอล่วยแก่พระเถระท้องถิ่นที่มีอำนาจและบทบาทในท้องถิ่นนั้น แม้ว่าร่าง พ.ร.บ.ของคณะปฏิสังขรณ์ฉบับนี้จะไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร แต่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ที่ได้ประกาศใช้ต่อมาก็ได้บรรจุเรื่องของพระอุปัชฌาย์ไว้ 2 มาตรา คือ มาตรา 37 และมาตรา 54 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนโยกย้ายพระอุปัชฌาย์และบทกำหนดโทษผู้เข้าบรรพชาอุปสมบทโดยไม่ถูกต้อง แต่ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดไว้ในสังฆานัติอีกทีหนึ่ง

3. ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อคณะสงฆ์

ในช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อ พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรได้ทำการเข้ายึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในระบบ

⁴⁰ “ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา พระพุทธศักราช 2477”, ในสารานวงศ์ รักศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่งภาวสาวพัทธ์สังคม, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2482), หน้า 81-129.

ประชาธิปไตยทั้งในกลุ่มประชาชนและคณะสงฆ์⁴¹ เคนเนธ พี. แลนด์อน (Kenneth P. Landon) รายงานว่า ในช่วงเหตุการณ์ปฏิวัติ พ.ศ.2475 พระสงฆ์ตามแผนมีความสนใจ ตื่นเต้นที่จะให้มีรัฐธรรมนูญสำหรับการปกครองพระสงฆ์บ้างเหมือนกับรัฐธรรมนูญฝ่าย อาณาจักร พระสงฆ์เหล่านั้นต่างทำการเรียกร้องเสรีภาพ ความเสมอภาคที่จะให้พระ สังฆราชอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ ทั้งพระภิกษุหนุ่มและสามเณรมี การเรียกร้องเรื่องนี้ตลอด โดยมีการอภิปรายในวัดทั่วไป⁴² เวอร์จิเนีย ทอมสัน (Virginia Thompson) ก็ได้รายงานว่าความตื่นตัวของพระสงฆ์เกี่ยวกับการปกครองระบบประชาธิปไตย มีสูงมาก พระสงฆ์จำนวนหนึ่งเขียนจดหมายถึงรัฐบาลแสดงความยินดีและชื่นชมรูปการ ปกครองแบบใหม่ของรัฐบาล บางกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ระบบการปกครองภายในคณะสงฆ์ พร้อมเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับรูปแบบการปกครอง ประชาธิปไตย⁴³ การเรียกร้องของพระสงฆ์เหล่านี้ส่วนใหญ่กระทำการเรียกร้องเฉพาะในวัด แต่เมื่อเกิดปloysครั้งทางมหาเถรสมาคมก็มีการออกประกาศ ตักเตือนมายังเจ้าอาวาสผู้ ปกครองทั้งหลาย ดังคำประกาศการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มเติมของมหาเถรสมาคมระบุว่า

“...ยุคนี้เกิดความระส่ำระสายในคณะสงฆ์มีภิกษุบางวัดบางคณะรู้เท่า ไม่ถึงการไม่ถือเอาพระธรรมวินัยในพุทธศาสนาปฏิบัติ ก่อการคุมกันเป็นคณะ เพื่อบังคับเจ้าอาวาสให้อยู่ในอำนาจโดยประสงค์จะเป็นอิสระให้เสมอกัน...”⁴⁴

⁴¹ คณิงนิตย จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2477-2484, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 65.

⁴² Kenneth P. Landon, Siam in Transition : A Brief survey of cultural trends the five years since the Revolution of 1932. (New York : Greenwood Press, 1968), pp. 216-217.

⁴³ Virginia Thompson, Thailand : The New Siam, (New York : Paragon Book Reprint Corporation, 1967), pp. 623-672.

⁴⁴ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 20, พ.ศ. 2475, หน้า 453.

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสและลูกวัดมีอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งเรื่องที่ร้ายแรงถึงให้มหาเถรสมาคมต้องตัดสิน เช่น กรณีวัดปทุมคงคา (2475) กรณีวัดปทุมวนาราม (2476) กรณีวัดดวงแข (2477)⁴⁵ ทั้ง 3 กรณีนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะไม่ใช่เป็นการเรียกร้องระหว่างพระมหานิกายต่อพระธรรมยุติกนิกายในเรื่องของความเสมอภาคในการปกครองเท่านั้น แต่แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์รุ่นใหม่ทั้งหมด เพราะในกรณีวัดปทุมวนาราม และวัดดวงแขนั้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับนิกายเลย แต่เป็นการเรียกร้องของพระสงฆ์ธรรมยุติด้วยกันเอง สิ่งที่น่าสนใจก็คือลักษณะการสอบสวนในกรณีทั้ง 3 นี้มิได้แสดงให้เห็นชัดว่าสิ่งที่พระสงฆ์เรียกร้องและก่อความวุ่นวายนั้นเพื่อต้องการอะไร ทำไมถึงต้องกระทำปทัชชาขียนกรรม(ขับไล่ออกจากวัดและบังคับให้สึก) แต่กลับเป็นการใช้อำนาจ

⁴⁵ เจริญพรตในคณินิคม จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ไทยรุ่นแรก, หน้า 86.

-กรณีวัดปทุมคงคา สาเหตุเกิดจากภิกษุลูกวัด 33 รูป คิดเลิกล้มระเบียบการสอบคัดเลือกนักเรียนธรรมและบาลีสมาคมหลวง เจ้าอาวาสคือพระปรภากรมุณีไผ่อินขอม เกิดเหตุวุ่นวายเนื่องจากภิกษุลูกวัดรบกวนปาฎิณีเนื่องๆ ในที่สุดมหาเถรสมาคมลงโทษให้ปทัชชาขียนกรรม (การขับไล่ออกจากพระศาสนา) พระลูกวัดและบังคับให้สึกเสียภายหลังพระปรภากรมุณีขอลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระปริยัติบัณฑิต วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดปทุมคงคา สืบไป

(หจข.,สร.0201.10.1.3 ที่ 190/2475 หนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเรียนนายกรัฐมนตรี เรื่อง "พระปรภากรมุณีเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคาขอลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาส," 27 มกราคม พ.ศ.2476).

-กรณีวัดปทุมวนาราม สาเหตุเกิดจากภิกษุลูกวัดต่อต้านเจ้าอาวาส มหาเถรสมาคมให้พระพรหมมุณีไประงับเหตุแต่ไม่สำเร็จ ภายหลังให้ปทัชชาขียนกรรมพระลูกวัดเหล่านั้น และให้พระพรหมมุณีครองวัดต่อไปจนกว่าเรื่องจะสงบ

(แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 21,2476 หน้า 628).

-กรณีวัดดวงแข ความยุ่งยากสืบเนื่องมาจากกรณีวัดปทุมวนาราม เนื่องจากพระหัตถ์ โสภโธ เดิมอยู่วัดปทุมวนาราม และมหาเถรสมาคมลงโทษให้ปทัชชาขียนกรรมและกระทรวงธรรมการบังคับให้สึก ภายหลังพระหัตถ์มาพำนักที่วัดดวงแขและก่ออิทธิกรณีกครั้งหนึ่ง มหาเถรสมาคมสั่งสึกพระหัตถ์แต่พระหัตถ์ไม่ยินยอมสึก คณะธรรมยุติพิจารณาว่าภิกษุในวัดดวงแขซึ่งเป็นวัดธรรมยุติกก่อความยุ่งยาก ไม่อาจปกครองให้เรียบร้อยได้ ประกอบกับภิกษุส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน จึงสั่งให้ยุบวัดดวงแขและขับไลภิกษุสามเณรทั้งหมดจากวัดดวงแข ภายหลังชาวบ้านร้องเรียนให้ตั้งวัดใหม่

(แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 23, 2478, หน้า 110-113).

ที่มีอยู่บังคับให้พระสงฆ์เหล่านั้นออกจากวัดเสียและให้สึกเสีย พระภิกษุเหล่านั้นก็ไม่มีโอกาสได้แก้ข้อกล่าวหาหรือแสดงเจตนา บริสุทธิว่าเพื่ออะไร แต่ทางมหาเถรสมาคมกลับใช้อำนาจที่มีอยู่บังคับให้ออกจากวัดเสีย กรณีวัดดวงแข พระภิกษุตามแผนวัดดวงแขไม่มีโอกาสชี้แจงข้อเท็จจริงว่าทำไมจึงต้องทำเช่นนี้ ดังนั้น พระภิกษุตามแผนวัดดวงแขในครั้งนั้นจึงต้องกลายเป็นกบฏธรรมยุติไปอย่างน่าเสียดาย⁴⁶ การตัดสินครั้งนี้ถือว่าเป็นการใช้อำนาจอย่างเผด็จการ ต่อมาแรงกดดันต่างๆ ที่เคยเป็นปัญหามาก่อนเกี่ยวกับตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ก็เริ่มปะทุขึ้น จึงได้มีพระสงฆ์มหานิกายกลุ่มหนึ่งทำการเคลื่อนไหวซึ่งพระเหล่านี้เป็นกลุ่มพระหนุ่มฝ่ายมหานิกายซึ่งเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีและกำลังอยู่ในวัยศึกษาจากสำนักเรียนในญววัดต่างๆ ในกรุงเทพฯ ประมาณ 300 รูปได้ประชุมกันที่บ้านภัทรวินม ซึ่งเป็นบ้านของคหบดีท่านหนึ่งตั้งอยู่ในเขตบางรัก พระนคร⁴⁷ เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2477 สาระในการประชุมในครั้งนั้น มี 3 ประการคือ⁴⁸

1. การปกครองคณะสงฆ์ในขณะนี้ ให้ความเสมอภาคแก่คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายไม่เสมอภาคกัน กล่าวคือ เจ้าคณะผู้เป็นธรรมยุติปกครองสงฆ์ฝ่ายมหานิกายได้ แต่เจ้าคณะผู้เป็นมหานิกายปกครองธรรมยุติไม่ได้ ฉะนั้นจึงขอให้รัฐบาลหรือมหาเถรสมาคมแก้ไขเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ให้ได้มีการบริหารโดยสิทธิอันเสมอภาคกัน
2. เพื่อให้ได้มีการร่วมสมานสังวาสในระหว่างสงฆ์ฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกันิกาย เช่น ให้ได้มีการร่วมอุโบสถกรรมร่วมกันได้
3. ตำแหน่งหน้าที่ ทั้งในการศึกษาและการปกครองหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองสังฆมณฑล พระภิกษุในลัทธิมหานิกายต้องมีสิทธิในตำแหน่งหน้าที่นั้นด้วย

⁴⁶ แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสงขลราชวิทยาลัย, 2533.), หน้า 142.

⁴⁷ แสง อุดมศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

⁴⁸ ฮาร์วาร์ด - รัทเคร็งซ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา หรือ การปฏิวัติแห่งภราดรพัสดุสังคม, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2482), หน้า 53.

จะเห็นว่ากลุ่มพระหนุ่มที่เรียกว่า “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” มีความพยายามเป็นอย่างมากที่จะให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับ ร.ศ. 121 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่ไม่เหมาะสมในยุคระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าการดำเนินการเรียกร้องให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์จะพบอุปสรรคมากมาย เช่น กลุ่มผู้เรียกร้องถูกสั่งย้ายออกจากกรุงเทพฯ เพื่อไม่ให้รวมตัวกันจนกำลังของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาอ่อนตัวลง พวกที่ยังหลงเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ ก็ถูกนำตัวไปสอบสวนด้วยวิธีการต่างๆ ในที่สุดคณะปฏิสังขรณ์ก็สลายตัวไปในที่สุด

แต่มีข่าวว่าคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาจะได้รับความพ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิง เพราะถึงแม้รูปขบวนที่เป็นองค์การนั้นสลายไป แต่ตัวบุคคลก็ยังพยายามดำเนินการอยู่ ได้ประสานงานกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เข้าใจและช่วยสนับสนุน ในที่สุดก็ได้ยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นใหม่อีกหนึ่งฉบับเพื่อเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร โดยมีหลวงวรนิติปริชา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครรับมอบที่จะเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร แต่หลวงวรนิติปริชาได้รับการแต่งตั้งเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม การเสนอร่างจึงเปลี่ยนไป ต่อมานายทองม้วน อัดถากร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 โดยเหตุผลและเนื้อหาเป็นไปในทำนองที่จะให้คณะสงฆ์มีระเบียบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยไม่แบ่งแยก ครั้งสุดท้ายนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี ก็ได้นำร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2479 อีกครั้งหนึ่ง⁴⁹ ที่ประชุมก็รับหลักการนำไปพิจารณาปรับปรุงเพื่อนำเสนอต่อมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาต่อไปซึ่งจะกล่าวในหัวข้อข้างหน้า

4. ปัญหาเรื่องเสียงเรียกร้องของประชาชนและความพยายามของรัฐบาลในการจะรวมนิกายสงฆ์

⁴⁹ กองจดหมายแห่งชาติ กรมศิลปากร, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 สามัญ ของปี 2539”

ในปี พ.ศ.2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาชนต่างก็รู้สึกตื่นตัวโดยทั่วกัน ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างก็มุ่งหวังสิทธิที่ตนพึงได้ตามรัฐธรรมนูญ⁵⁰ ปัญหาต่างๆ ในวงการคณะสงฆ์ได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากขึ้น เหตุเพราะว่า เสถียรภาพความมั่นคงของรัฐบาล ภายหลังจากที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงอำนาจมาใช้ระบอบประชาธิปไตยใหม่ๆ ยังไม่มั่นคงนัก ภาวะแข่งขันทางการเมืองมีสูง อีกประการหนึ่งรัฐบาลต้องการสร้างภาพแห่งความศรัทธาต่อประชาชน จึงจำเป็นต้องสร้างฐานเสียงให้กระจายออกไปสู่ชนชั้นกลางและชั้นล่างให้มากขึ้น ข้อเรียกร้องของประชาชนและของพระสงฆ์ จึงได้รับการตอบรับและพิจารณาจากรัฐบาลเป็นอย่างดี แม้จะเป็นข้อเรียกร้องรายบุคคล เป็นหมู่คณะหรือกลุ่มขนาดใหญ่ก็ตาม รัฐต้องฟังความคิดเห็นและข้อเรียกร้องเหล่านั้น เช่น กรณีพระภิกษุรูปหนึ่ง แสดงความคิดเห็นถึงบทบาทพระสงฆ์ในการช่วยเหลือชาติ ซึ่งเป็นเพียงบัตรสนเท่ห์เท่านั้นถึงคณะราษฎร มีใจความเรียกร้องและถามถึงรัฐบาลว่าสนใจคือ⁵¹

1. ขอให้พระสงฆ์มีส่วนช่วยเหลือชาติในสิ่งที่ไม่ผิดด้วยศีลธรรม
2. ขอให้เจ้าอาวาสต่างจังหวัดเป็นผู้ดูแลสอดส่องการประกอบการเล่นขีพของราษฎรในตำบลที่ไม่มีวัด และตั้งโรงงานอุตสาหกรรม, กสิกรรม, หัตถกรรม ตามวัดที่เห็นสมควร ฯลฯ
3. อยากทราบว่าพระสงฆ์จะสมัครเป็นสมาชิกคณะราษฎรได้หรือไม่

หนังสือของพระภิกษุฉบับนี้ ลงวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ถึงนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาพระนครได้ทราบ เจ้าหน้าที่ของสภาผู้แทนไม่กล้าตัดสินใจ

⁵⁰ สาราวงศ์-รักษศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่ง ภวสวาทสังครสังคม, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2482), หน้า 50.

⁵¹ หจข.สร.,0201.10/14 "เรื่องความเห็นของภิกษุรูปหนึ่งขอให้พระสงฆ์มีส่วนช่วยเหลือคณะราษฎร"

ตอบชี้แจง จึงได้ส่งไปกระทรวงธรรมการ กระทรวงธรรมการได้นำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ พระองค์พิจารณาแล้วมีรับสั่งว่า

“ธรรมดาบรรพชิตต้องรู้ดีกว่ามีเพศผิดกับคฤหัสถ์ กิจการก็มักผิดกัน กิจของบรรพชิตรูปลงมี ๒ อย่างคือ ทำกิจที่เป็นประโยชน์ตน๑ ทำกิจที่เป็นประโยชน์ผู้อื่น๑ กิจเพื่อคนอื่นคือตนประพฤติดีตามพระธรรมวินัยและก็นำผู้อื่นให้ดำเนินในทางที่ชอบ บรรพชิตทำได้ดังนี้ก็ชื่อว่าทำกิจให้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนา และพระราชอาณาจักร ดังนี้”⁵²

นอกจากนี้ยังมีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางของประชาชนทั่วไป เช่น ของ นายนรินทรกสิ่ง หรือนรินทร ภาษิต ซึ่งถือว่าเป็นนักประพันธ์นักวิพากษ์วิจารณ์สังคมสมัยนั้น ได้กล่าวในแง่ศาสนาว่าภารกิจในการเผยแพร่ดีความและปฏิบัติธรรมตามพุทธศาสนามีควรผูกขาดอยู่กับภิกษุสามเณร หรือ มหาเถรสมาคม แต่กลับเห็นว่าเรื่องราวของพุทธศาสนาควรเป็นเรื่องของชาวพุทธโดยไม่จำกัดด้วย⁵³ นายนรินทรกสิ่งได้พิมพ์หนังสือออกหลายเล่ม วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนาและบทบาทของพระสงฆ์อย่างรุนแรงโดยเฉพาะพระเถระมหาเถระทั้งหลาย ที่สำคัญนรินทรกสิ่งกล่าวถึงกับทำหนังสือ กราบบังคมทูลสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ให้ทรงทำองค์เป็นตัวอย่างนำพระสงฆ์อื่นๆ ตลอดจนพระสงฆ์ต่างๆ ที่พระเถระละเลยไว้ในกฎเป็นทรัพย์สินส่วนเกินซึ่งเขาเห็นว่าเป็นเหตุทำให้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำดังมีใจความบางตอนว่า

“..ฝ่าพระบาทควรจะทรงกำหนดโดยความแยบคาย แล้วแผ่พรหมวิหาร

⁵¹ กรมหลวงชินวราลงกรณ (มจ.กุศลชุมพูนุท) พ.ศ.2464-2480. วัดราชบพิธ.

⁵² หจข.สร. 0201.10/4 “หนังสือกระทรวงธรรมการส่งถึงประธานคณะกรรมการคณะราษฎร ลงวันที่ 16 สิงหาคม 2475”.

⁵³ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, นรินทรกสิ่งหรือนรินทร ภาษิต คนขวางโลก, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ.(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2536), หน้า 137.

เฉลี่ยความทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้กำลังระทมทุกข์เดือดร้อนอยู่ ณ คราวนี้ โดยวิธีประชุมคณะสงฆ์และพระเถรานุเถระทั้งหลาย หรือในเรื่องจำเป็น และถึงคราวที่ควรจะสละทรัพย์ส่วนนิตยภัตต์ ส่วนพระเถรานุเถระและทุกชั้น สมณศักดิ์ทั้งปวงตั้งแต่นี้เป็นต้นไป คืนให้แก่รัฐบาลเป็นการช่วยชาติ ศาสนา ชนิดหนึ่ง เพราะข้าวปลาอาหาร พร้อมทั้งสิ่งของ ทั้งที่คงได้มีประจำอยู่กับบริบูรณ์ แล้ว เมื่อฝ่าพระบาททรงพระวิจารณ์เหตุผลตรงจุดพุทธประสงค์แล้วทรงสละได้ ภิกษุทั้งหลายก็คงสละตามเสด็จได้อย่างแน่นอน ไม่เป็นแต่เพียงส่วนให้เขาทำ เพราะฝ่าพระบาทก็ทรงทำด้วย”⁵⁴

แม้แต่เรื่องใหญ่ เช่นการทำสังคายนา นรินทรก็ถึง ได้มีความคิดจะให้มีการทำสังคายนาพระพุทธศาสนา เพื่อร่วมฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ในปี พ.ศ. 2475 ด้วย โดยจะให้มีการสังคายนาพระสงฆ์ ได้พระสงฆ์ที่ประพฤติมิชอบให้สึกออกไปเสียเหมือนครั้งพระเจ้าศรีธรรมไตรภพ ดังเช่น ข้อความในหนังสืออีกตอนหนึ่งว่า

“...แต่กาลบัดนี้มีภิกษุสามเณรทั้งหลายโดยมากเห็นแก่อาภิมิต ไม่ผิดอะไรกับภิกษุสามเณร ครั้งพระเจ้าศรีธรรมไตรภพ หรืออาจจะเลวยิ่งกว่า ครั้งนั้นอีก คำที่ไม่เคารพธรรมวินัย...ด้วยเหตุนี้ควรที่ฝ่าพระบาทจะทรงช่วยจัดการ โดยวิธีเรียกประชุมคณะมหาเถรสมาคม ให้พร้อมใจกันช่วยกำจัดพวกอลัชชีที่ทำการย่ำยีพุทธศาสนา ถ้าว่าไม่ได้ เอาไว้ไม่อยู่จริงๆ แล้ว ก็ควรให้สึกเสียโดยเร็วหรือทันที เพราะพวกนี้ ถ้าขึ้นปล่อยไว้ไม่ชำระสะสาง ก็มีแต่จะทำให้พุทธศาสนาเศร้าหมองทรุดโทรมเสื่อมทราม ไม่เจริญงอกงามขึ้นได้..”⁵⁵

⁵⁴ นรินทร ภาสิต, เหมาะสมัย : แก่และกับเศรษฐกิจได้ก่อนหนึ่งละ. (พระนคร, โรงพิมพ์สยามบรรณกิจ, 2474) . อ้างใน ศักดินา ชัตรกุล ณ อยุธยา, เรื่องเดิม, หน้า 131.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

แม้ว่านายนรินทรกสิ่งหรือนรินทร ภาษิต จะถูกมองว่าเป็นคนบ้าบิ่นจากรัฐบาลแต่สิ่งที่เขาทำน่าจะทำให้ประชาชนทั่วไป ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะพระสงฆ์กลุ่มหนุ่มนักศึกษาทั้งหลายเกิดความตื่นตัวต่อการเรียกร้องมิใช่เน้อย ดังที่ท่านพุทธทาส แห่งสวนโมกข์พลาราม ได้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น ในหนังสือ “อัตชีวประวัติของท่านพุทธทาสเล่าไว้เมื่อวัยสนธยา” ว่า

“นายนรินทรกสิ่ง เป็นตัวโจทก์ว่าจะปราบอสังขีและเขาก็จัดเป็นอสังขีทั้งหมด ตั้งแต่พระสังฆราชลงมาเลย เขาก็พิมพ์หนังสือออกมาหลายเล่ม ลงรูปประจานด้วยคนแตกตื่นกันมาก ทั้งในหมู่พระสงฆ์และฆราวาส เขาแสดงบทบาทอยู่ 3-4 ปี ตั้งสวนโมกข์แล้วเขายังแสดงอยู่ เรียนอยู่กรุงเทพฯ เขากำลังเข้มข้นพระเถระมหาเถระ เขาก็เห็นว่าไม่ควรทะเลาะกับคนบ้า เขาก็เฉยกันไป..”⁵⁶

การออกมาวิพากษ์วิจารณ์ทั้งพุทธศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ เป็นต้น ของนรินทรกสิ่งมิใช่ว่า จะไม่มีคนสนใจเลยทีเดียว บทวิพากษ์วิจารณ์ของเขามีเหตุมีผลมีการอ้างอิงอย่างน่าฟัง อย่างน้อยกลุ่มที่ทำงานด้านการเผยแพร่ด้านศาสนานั้นได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่ เช่น คณะของนายธรรมทาสมีหลายคนที่นิยมความเห็นของนายนรินทร⁵⁷ แม้แต่യാดองเหล่าตรา “นกเขาคู” ซึ่งเป็นยาที่นรินทรกสิ่งทำขึ้นและโฆษณาว่าเป็นยาอายุวัฒนะ ปิดฉลากข้างขวดว่า “พระก็ฉันได้” ปรากฏว่า พระสงฆ์สามเณรนิยมกันมาก โดยเฉพาะวัดในกรุงเทพฯ ถึงขนาดมีการลงโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ทำให้คณะสงฆ์ผู้ปกครองต้องประชุม และออกประกาศโดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ออกประกาศ ห้ามภิกษุสามเณรฉันยาที่มีคติเหมือนสุราเมรัย เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2467 ความว่า

“...ด้วยข้าพเจ้าได้เห็นรูปพระครูสีลสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรมงคล มีใน

⁵⁶ ศักดินา จัตรกุล ณ อยุธยา, นรินทรกสิ่งหรือนรินทร ภาษิต คนขวางโลก, หน้า 138.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

หนังสือพิมพ์รายวัน ได้รูปของพระครูลงนามมีข้อความสรรเสริญว่า ได้ฉันยาตรา
ลครว่าเป็นยาดี ฉันถูกแก๊สโรค ข้าพเจ้าเข้าใจเสียว่า เป็นยาที่บรรพชิตฉันได้ เช่นยา
ธรรมดา ต่อมาได้เห็นชื่อของภิกษุทั้งหลาย ลงแจ้งความสรรเสริญว่า ได้ฉันยา
อันมีชื่ออีกหลายชนิด คือ ยานกเขาคู๋ นกเขาเขียว นกเขาเดี๋ยว ฯลฯ มีรูปของ
ภิกษุนั้นบ้าง ไม่มี(รูป)มีแต่คำสรรเสริญบ้าง..ข้าพเจ้าทราบแล้วได้ให้แพทย์ตรวจ
ยานั้น ได้ความว่าเป็นชนิดนำยาต้ม ๓ ส่วน แอลกอฮอล์ ๑ ส่วน ผสมกันมิให้เสีย
แรงเท่ากับเหล้าโรงหรือจะต่ำกว่าสูงกว่าเหล้าโรงบ้างเล็กน้อย

ภิกษุดื่มสุราหรือเมรัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สามเณรดื่มศิลาชาติ ตามพระ
พุทธบัญญัติห้าม ทางปกครองคณะสงฆ์ลงโทษให้ภิกษุและสามเณรผู้ดื่มน้ำเมา
เป็นปกติ สักเสียด และผู้ดื่มน้ำเมายังเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างอื่นอีกมาก
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าห้ามมิให้ภิกษุสามเณรฉันยาอันมีชื่อเหล่านี้ หรือยังจะมีชื่อ
ออกไปอย่างอื่นอีก ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป⁵⁸

กรณีของนายนิรทกรถึงหรือนิรทกรภษิตนี้ แม้ไม่ได้เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา
คณะสงฆ์ หรือพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์โดยตรง แต่บทบาทการเคลื่อนไหวของ
นิรทกรถึงนั้นก็น่าจะส่งผลโดยอ้อมแก่พระภิกษุสามเณรให้ตื่นตัวกับบทบาทของตัวเองที่
ควรจะมี โดยเฉพาะการเรียกร้อง ให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวงการของคณะสงฆ์
โดยทั่วไป

อีกประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลมีความพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองคณะสงฆ์ก็คือ รัฐบาลอาจมีความหวาดระแวงต่อพระสงฆ์ที่มีอิทธิพลต่อความ
ศรัทธาของประชาชนโดยเฉพาะในท้องถิ่นหัวเมืองไกลออกไป ฉะนั้นจำเป็นที่จะให้พระสงฆ์
ได้ควบคุมกันเองอย่างเป็นระบบ ระเบียบเรียบร้อยขึ้น จึงพยายามที่จะลดกระแสชื่อเรียก
ร้องของพระสงฆ์ด้วยการอะลุ่มอล่วย รับฟังข้อคิดเห็นชื่อเรียกร้อง ทั้งจากบรรพชิตและ
คฤหัสถ์ แต่ก็ยังมีวายที่จะตรวจสอบพฤติกรรมของพระสงฆ์อยู่เสมอ หากมีสิ่งที่จะกระทบต่อ
อำนาจของรัฐบาลได้ ดังเช่นกรณีที่ชาวโคราซกลุ่มหนึ่ง ตื่นเต้นกับข่าวที่ว่าจะมีการจับสึก

⁵⁸ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 12, พ.ศ. 2476, หน้า 261-262.

พระในจังหวัดนครราชสีมาหลายรูป เนื่องด้วยมีข่าวลือว่าเจ้าคุณธรรมฐิติญาณ วัดสุทธจินดา นครราชสีมา ให้ช่างหล่อ หล่อพระ 500-600 องค์ ไปแจกแก่ผู้ทำการบุญ (คราวกบฏบวรเดช) พ.ศ.2476 มีพระรู้เห็นเป็นใจด้วย คล้ายกับเป็นการสนับสนุนผู้กบฏจึงต้องทำการลี้กพระเหล่านั้น ข่าวนี้ทำให้ประชาชนในจังหวัดนครราชสีมากล่าวถึงกันมาก จึงมีหนังสือของชาวโคราช ลงวันที่ 15 ธันวาคม 2476 ถึงเจ้าคุณพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า

“ มีเสียงบางอย่างทำให้ชาวโคราชตื่นเต้นอยู่อีกคือ มีบุคคลบางคนเที่ยวกล่าวขวัญถึงพระภิกษุหลายรูปว่าทางราชการจะต้องจับลี้ก ชาวนี้ประชาชนยังตื่นเต้นอยู่ เรื่องนี้ถ้ามีความจริงอย่างไรแล้วขอให้เจ้าคุณ จงให้ชวานครราชสีมาทราบเสียด้วย”⁵⁹

ผลการสอบสวนที่ 3/13092 แผนกมหาดไทย ลงวันที่ 5 มกราคม 2476 ปรากฏว่าไม่เป็นความจริง แต่เรื่องนี้สะท้อนให้เป็นความหวาดระแวงของรัฐบาลที่มีต่อพระสงฆ์ อยู่บ้างมีใช้น้อย แต่ถึงกระนั้นก็ตามแม้ผลการสอบสวนจะไม่เป็นความจริง แต่ก็มีพระสงฆ์บางรูปบางกลุ่มได้มีส่วนพัวพันกับทางราชการบ้านเมืองอยู่เสมอ โดยเฉพาะการขอให้ข้าราชการบางคนได้เลื่อนตำแหน่งบ้าง ทำการโยกย้ายบ้าง คล้ายกับเป็นผู้มีอิทธิพล ทำให้เป็นที่ไม่ไว้วางใจแก่ทางฝ่ายบ้านเมือง เรื่องนี้ถึงกับมีประกาศของประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ตักเตือนมิให้ภิกษุประพฤติตนเช่นนั้น ซึ่งได้ประกาศไว้ ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2476 ตอนหนึ่งว่า

“ด้วยปรากฏว่า มีพระสงฆ์ต่างชั้นในหัวเมืองบางจังหวัด พร้อมใจกันลงชื่อยื่นเรื่องราวต่อกระทรวงมหาดไทย เพื่อขอให้ราชการบางคน ได้เลื่อนตำแหน่งบ้าง เพื่อมิให้โยกย้ายบ้าง ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครองโดยตรง คณะสงฆ์ไม่ควรก้าวล่วงเกี่ยวข้องเลย ประการเรื่องนี้ให้เจ้าคณะมณฑลว่ากล่าวตักเตือน

⁵⁹ หจข.สร. 0201.10/16 , “เรื่องชาวโคราชผู้รักรัฐธรรมนูญตามมาร่ว่าทางราชการจะจับพระภิกษุที่โคราชลี้กหลายองค์เป็นจริงหรือไม่”.

หลายรายแล้ว แต่ยังมีขึ้นอีกเรื่อยๆ ฉะนั้น จึงขอประกาศให้คณะสงฆ์ทราบทั่วกันว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอให้ภิกษุสามเณรทั้งหลาย ตั้งอยู่ในสังวรอย่าประพฤติดังนั้น หรือในเรื่องทำนองเดียวกัน ถ้าปรากฏว่าพระภิกษุรูปใดขึ้นประพฤติดีก คณะสงฆ์จะถือเป็นความผิด และจะได้พิจารณาลงโทษตามที่เห็นสมควร..."⁶⁰

จากปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีการเรียกร้องให้แก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาที่ดี เสียงเรียกร้องของพระภิกษุและปวงชนที่มีมาถึงรัฐบาลก็ดี หรือแม้แต่กรณีพระญาณนายก ในปี พ.ศ.2476 ทำให้รัฐบาลพยายามที่จะแก้ไข พ.ร.บ. โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะรวมนิกายสงฆ์โดยรัฐบาลได้มีการประชุมเพื่อขอแก้ไขพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งนับเป็นเรื่องที่รัฐบาลให้ความสนใจเป็นพิเศษ เห็นได้จากการกำหนดให้มีการประชุมลับเฉพาะ ในเรื่องการคณะสงฆ์ ในปี พ.ศ. 2481 เป็นเวลา 4 วัน⁶¹ ซึ่งเป็นผลเกิดจากการเรียกร้องเหล่านั้น รายละเอียดของการผลักดันพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรและการประชุมอภิปรายจะกล่าวต่อไปข้างหน้า แต่ผลปรากฏชัดอันเกิดจากการเรียกร้องครั้งนี้ จะพบในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในการศาสนา พ.ศ.2480 ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า ในทางศาสนาจะได้ ปรับปรุงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ให้สมแก่กาลสมัยและจะอุปถัมภ์การศาสนาตามความประสงค์แห่งรัฐธรรมนูญ⁶² และปรากฏในนโยบายด้านการศาสนาของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในข้อที่ 7 ว่า

⁶⁰ แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม 1, พ.ศ. 2476, หน้า 786.

ดูรายละเอียดในหน้า 63-66 ประกอบ

⁶¹ คณินันต์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2475-2484, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 149.

⁶² รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์, "นโยบายรัฐบาลไทย พ.ศ.2475-2519", เอกสารประกอบการศึกษาของแผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 157.

“...ในส่วนพระพุทธศาสนาจะดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ ตามบทพระราชบัญญัติคณะสงฆ์โดยเร็ว จะได้พยายามสังคายนาพระไตรปิฎกตามความในบทเฉพาะกาลแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และจะพยายามให้ทางศาสนามีความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักร เพื่อส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งทางศาสนาและทางบ้านเมือง...”⁶³

จากข้อความหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะให้การปกครองคณะสงฆ์ได้ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ขึ้นมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

การดำเนินการร่างและผลักดันพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พุทธศักราช 2484 เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร

ขณะที่มีกลุ่มพระสงฆ์และประชาชน ได้เรียกร้องให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับเดิม ร.ศ. 121 ขึ้นนั้น กลุ่มของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา ก็ได้ยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่ ฉบับหนึ่งชื่อว่า “ร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ และการพระศาสนา พระพุทธศักราช 2477” มีทั้งหมด 4 ภาค (ส่วน) 83 มาตรา แล้วได้นำร่างพระราชบัญญัตินั้นมอบให้ หลวงวรนิติปริชา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร เพื่อนำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรต่อไป แต่หลวงวรนิติปริชาได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เรื่องการเสนอร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงเปลี่ยนไปตามวิถีแห่งการเมือง⁶⁴ เมื่อเป็นเช่นนี้ นายทองม้วน อัดถากกร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 โดยมีข้อความสำคัญว่า ให้อาราธนาพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะมณฑลและพระราชาคณะทั้งหมดมาประชุมในพระนคร เพื่อร่างระเบียบการปกครองสงฆ์ทั่วไปในราชอาณาจักร เหตุผลและเนื้อความแห่งพระราชบัญญัตินี้เป็นไปในทำนองที่จะให้คณะสงฆ์มีระเบียบ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยไม่แบ่งแยก⁶⁵ ต่อมา นายทองอยู่ พุฒนพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี ได้นำร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2479 อีกครั้งหนึ่ง⁶⁶ ในครั้งนี้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้เข้าสู่วาระแห่งการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อความรอบคอบในการตราเป็นกฎหมาย สภาผู้แทนราษฎร ลงมติมอบให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการแก้ไขปรับปรุง ให้เหมาะสมแก่รูปการณ์เสียก่อน รัฐบาล

⁶⁴ อารางค์-วัศวีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา หรือ การปฏิวัติแห่งภวสาวพัศตร์สังคม. (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2482), หน้า 298-299.

⁶⁵ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 2 ชุดที่ 2 พ.ศ. 2481, หน้า 1060-1061.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1061.

โดยกระทรวงธรรมการจึงได้นำร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่งไปยังมหาเถรสมาคม เพื่อ
ปรึกษาความเห็นชอบในการแก้ไข การเสนอร่างพ.ร.บ.ฉบับนี้คณะปฏิสังขรณ์การพระ
ศาสนาได้เคยส่งร่างไปให้มหาเถรสมาคมแล้ว หากแต่มหาเถรสมาคมไม่รับพิจารณา แต่
ครั้งนี้จำต้องรับพิจารณาเพราะเป็นทางราชการ ถึงจะไม่พิจารณาด้วยความเต็มใจแต่ก็ต้อง
พิจารณาด้วยความจำใจ⁶⁷ มหาเถรสมาคมได้ปรึกษาพิจารณาเรื่องนี้แล้วได้มีมติแต่งตั้ง
คณะกรรมการขึ้นมา 1 ชุด เป็นพระฝ่ายมหานิกาย 3 รูป ฝ่ายธรรมยุติ 2 รูป คือ⁶⁸

1. พระธรรมโกศาจารย์ (ปลัด กิตติโสภา โณ ป.ธ.9) วัดเบญจมบพิตร
2. พระธรรมไตรโลกาจารย์ (ช้อย ฐานทตฺโต ป.ธ.6) วัดมหาธาตุ
3. พระราชสุธี (วิจิตร อมาภกโร ป.ธ.9) วัดมหาธาตุ
4. พระราชเวที (จวน อุฏฐายี ป.ธ.9) วัดมกุฏกษัตริยาราม
5. พระมหาทองสืบ จารุวณฺโณ (ป.ธ.9) วัดมกุฏกษัตริยาราม

คณะกรรมการทั้ง 5 ท่าน ซึ่งมีพระธรรมโกศาจารย์ (ปลัด กิตติโสภา โณ ป.ธ.9) เป็น
ประธานกรรมการ ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้ง 2 ฉบับพร้อมกัน คือร่าง
ของกระทรวงธรรมการฉบับหนึ่ง กับร่างของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกฉบับหนึ่ง จากนั้น
คณะกรรมการได้ยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่อีกฉบับหนึ่ง เรียกว่าร่างพระ
ราชบัญญัติคณะสงฆ์ของกรรมการ⁶⁹ จากนั้นคณะกรรมการได้นำร่างพระราชบัญญัติ
ทั้ง 3 ฉบับนั้นเสนอมหาเถรสมาคม เพื่อพิจารณาวินิจฉัยฉบับที่เหมาะสมที่สุดแล้วจะนำ
เสนอให้กระทรวงธรรมการดำเนินการเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเป็นลำดับต่อไป

มหาเถรสมาคมได้เปิดประชุมที่ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร ในวันที่ 22-23-24
กันยายน พุทธศักราช 2480⁷⁰ เพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวมหาเถรสมาคม

⁶⁷ สารววงศ์-รักศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่ง
ภวสวพัลลภสังคม, หน้า 300.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 301

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 303.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.

ขณะนั้นมีทั้งหมด 15 รูป คือ⁷¹

1. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(เจริญ ญาณวโร ป.ธ.7) วัดเทพศิรินทราวาส (ธ)
2. สมเด็จพระวันรัต (แพ ติสฺสเทโว ป.ธ.5) วัดสุทัศนเทพวราราม (ม)
3. สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (มร.ชื่น สุจิตฺโต เทียบ ป.ธ.7) วัดบวรนิเวศวิหาร (ธ)
4. สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เข้ม พุทฺธโช ป.ธ.6) วัดพระเชตุพน (ม)
5. พระศาสนโศภณ (แจ่ม จตุตฺสโล เทียบ ป.ธ.7) วัดมกุฏกษัตริยาราม (ธ)
6. พระพิมลธรรม (เฮง เขมจารี ป.ธ.9) วัดมหาธาตุ (ม)
7. พระพรหมมุนี (อ้วน ติสฺสโร เทียบ ป.ธ.5) วัดบรรมนิเวศ (ธ)
8. พระธรรมวโรดม (เฮง อุตฺตโม ป.ธ.5) วัดราชาธิวาส (ธ)
9. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (นาค สุนนนาโค ป.ธ.7) วัดอรุณราชวราราม (ม)
10. พระธรรมเจดีย์ (อยู่ ญาโณทโย ป.ธ.9) วัดสระเกศ (ม)
11. พระธรรมปิฎก (เผื่อน ติสฺสทตฺโต ป.ธ.9) วัดพระเชตุพน (ม)
12. พระธรรมโกศาจารย์ (ปลัด กิตฺติโสภโณ ป.ธ.9) วัดเบญจมบพิตร (ม)
13. พระธรรมดิลก (ขาว เขมโก ป.ธ.6) วัดสามพระยา (ม)
14. พระธรรมปาโมกข์ (ภา ภาณโก ป.ธ.3) วัดราชบพิตร (ธ)
15. พระธรรมไตรโลกาจารย์ (ช้อย สุานทตฺโต ป.ธ.6) วัดมหาธาตุ (ม)

จากรายชื่อกรรมการมหาเถรสมาคมทั้ง 15 รูปนี้ จะเห็นว่าพระฝ่ายมหานิกายมีจำนวนมากกว่า คือเป็นพระเถระฝ่ายมหานิกาย 9 รูป พระเถระฝ่ายธรรมยุติเพียง 6 รูป ซึ่งก่อนหน้านั้นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี วัดราชบพิตร ได้สิ้นพระชนม์ลงเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ.2480 ผู้ที่ทำหน้าที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมในการพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร วัดเทพศิรินทราวาส) เพราะเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสงฆ์ทั้งสองฝ่าย

การประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม ได้พิจารณาทีละมาตราอย่างละเอียดทำนองเดียวกับการแปรญัติติกฎหมายในสภาผู้แทนราษฎร

⁷¹ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 23, พ.ศ. 2478, หน้า 1-2.

มาตราอื่น ๆ ก็พิจารณากันโดยราบรื่น แม้จะมีการโต้แย้งกันบ้าง ในระหว่างกรรมการที่เป็น ธรรมยุติและมหานิกาย แต่ก็เป็นที่น่าพอใจในทำนองแสดงความคิดเห็น เฉพาะมาตรา 5 มาตรา เดียวที่กรรมการทั้งธรรมยุติและมหานิกายได้อภิปรายโต้ตอบกันเป็นอันมาก และเผ็ดร้อนจน กระทั่งเป็นที่ตกลงกันไม่ได้⁷² เหตุเพราะว่าต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะรักษามลประโยชน์แห่ง นิกายของตนไว้ ความในมาตรา 5 แตกต่างกันดังนี้

มาตรา 5 ร่าง พ.ร.บ.ของกรรมการ ซึ่งกรรมการมหาเถรสมาคมฝ่ายมหานิกาย เห็นสมควรให้ใช้ตามร่างนี้ เขียนว่า

“พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้ในราชการปกครองในส่วนกลางแห่งคณะสงฆ์ทั่วไป แต่ไม่เกี่ยวข้องกับลัทธินิกายสงฆ์ การปกครองส่วนภูมิภาคในนิกายใดให้อยู่ในความ บังคับบัญชาของนิกายนั้นโดยเฉพาะ”⁷³

มาตรา 5 ร่าง พ.ร.บ.ที่รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการส่งมา ซึ่งกรรมการมหาเถร ฝ่ายธรรมยุติเห็นสมควรให้ใช้ตามร่างนี้ เขียนว่า

“พระราชบัญญัตินี้ ไม่เกี่ยวข้องกับลัทธินิกายสงฆ์ กิจและลัทธิในเฉพาะนิกาย นั้นซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้น ได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อน ประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ แต่การปกครองอันเป็นสามัญทั่วไป ในนิกายสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้”⁷⁴

⁷² อาราวงค์ รัศมีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่ง ภาสวพัสดุสังคม, หน้า 306.

⁷³ สมุดปกเหลือง : เรื่องร่างพระราชบัญญัติการบริหารคณะสงฆ์ คำแถลงการณ์ก่อน พิจารณารายงานการประชุมร่าง พ.ร.บ. การบริหารคณะสงฆ์ที่พิจารณาแล้วและคำแถลงการณ์ โดยครบถ้วน พ.ศ.2481, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย พ.ศ.2481), หน้า 39.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

ส่วนมาตรา 17 ร่าง พ.ร.บ.ของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาเขียนว่า

“พระราชบัญญัตินี้ มุ่งหมายจะให้สงฆ์ทุกนิกายสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือให้ร่วมอุโบสถสังฆกรรมด้วยกันได้ ในทางปกครอง จึงมิได้แยกปกครองเป็นนิกาย บรรดาสงฆ์ทุกนิกาย ย่อมอยู่ในขอบเขตแห่งพระราชบัญญัตินี้โดยทั่วกัน

แต่พระราชบัญญัตินี้ มิได้มุ่งหมายจะลบล้างลัทธิและประเพณีนิยมในนิกายนั้น ๆ ลัทธิและประเพณีในนิกายใด ที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ”⁷⁵

กรรมการมหาเถรสมาคมมีความเห็นเป็น 2 อย่างขึ้นมา คือกรรมการฝ่ายมหานิกายต้องการให้เป็นไปตามร่างพระราชบัญญัติของกรรมาธิการ แต่กรรมการฝ่ายธรรมยุติกไม่เห็นด้วย ต้องการให้เป็นไปตามร่างที่รัฐบาลส่งมา ในที่สุดกรรมการมหาเถรสมาคมตกลงกันไม่ได้ในมาตรานี้ จึงส่งร่างพระราชบัญญัตินี้กลับคืนไปให้รัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจ โดยตกลงให้แยกมาตรา 5 ออกเป็นมาตรา 5 (ก) และมาตรา 5 (ข) คำกล่าวคือ มาตรา 5 (ก) ให้คงข้อความไว้ตามร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับของกระทรวงธรรมการ ซึ่งกรรมการมหาเถรสมาคมฝ่ายธรรมยุติกนิกายทุกรูปให้ความเห็นชอบ ส่วนมาตรา 5 (ข) ให้คงข้อความไว้ตามร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับของคณะกรรมาธิการ ซึ่งกรรมการมหาเถรสมาคมฝ่ายมหานิกายให้ความเห็นชอบ⁷⁶ ในที่สุดกรรมการมหาเถรสมาคม ได้ประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เสร็จทุกมาตราและให้ชื่อว่า “ร่างพระราชบัญญัติการบริหารคณะสงฆ์

⁷⁵ ธาราวงศ์-รักศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือการปฏิวัติแห่งศาสนาพุทธสังฆมณฑลไทย, หน้า 92-93.

ดูรายละเอียดความเห็นแตกต่างของพระเถระทั้งสองฝ่ายใน ธาราวงศ์-รักศรีวงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 312-349.

⁷⁶ แสวง อุคมนตรี, ภาพปกครองคณะสงฆ์ไทย, ช้างแก้ว, หน้า 158.

พุทธศักราช 2480" แบ่งออกเป็น 10 หมวด 75 มาตรา เพื่อนำเสนอต่อกระทรวงธรรมการ แล้วนำเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรต่อไป

การประชุมลับในสภาผู้แทนราษฎร

เมื่อมหาเถรสมาคมส่งเรื่องกลับคืนไปยังกระทรวงธรรมการแล้วรัฐบาลโดยกระทรวงธรรมการ ได้นำร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2481 อีก 8 วันต่อมาได้เข้าสู่ระเบียบวาระการประชุม ในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2481⁷⁷

ในช่วงที่ระเบียบวาระการประชุม พิจารณาร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรนี้ บรรยากาศการเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ภายนอกได้ตื่นตัวกันมาก หนังสือพิมพ์ได้กระพือข่าวครึกโครมด้วยเรื่อง พ.ร.บ.ปกครองสงฆ์⁷⁸ โดยเฉพาะกลุ่มคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา นำโดยพระมหาธีร รักศรีวงศ์ แห่งวัดปฐมคงคา ได้มีหนังสือเสนอหลักธรรมวินัย โดยอ้างอิงเอกสารหลักฐาน อ้างอิงพระไตรปิฎกเน้นความสามัคคี ส่งไปถึงรัฐมนตรีหลายท่าน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสิบนาย จุดประสงค์เพื่อต้องการจะให้คณะรัฐมนตรี และสมาชิกสภาเห็นด้วย และสนับสนุนนโยบายที่จะให้ปกครองร่วมกัน

รัฐบาลเห็นว่าศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การพิจารณาในเรื่องการปกครอง ต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพราะมีผลกระทบต่อจิตใจของประชาชน อาจนำไปสู่ความแตกแยกทางความคิดได้ ดังนั้น จึงได้เสนอให้มีการประชุมลับขึ้น การประชุมลับเรื่องร่างพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ใช้เวลาในการพิจารณาถึง 4 วัน ในช่วงวันที่ 23 สิงหาคม ถึงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2481⁷⁹

⁷⁷ รัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร" สมัยสามัญ ครั้งที่ 18 / 2481, หน้า 1229.

⁷⁸ ธาราววงศ์-รักศรีวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 352.

การประชุมลับ 4 วัน คือ

วันแรก การประชุมครั้งที่ 16 / 2481 วันอังคารที่ 23 สิงหาคม 2481

วันที่สอง การประชุมครั้งที่ 17 / 2481 วันเสาร์ที่ 23 สิงหาคม 2481

การประชุมครั้งนี้ พระยามานวราชเสวี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ทำหน้าที่ประธานในการประชุม และหลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ในฐานะรัฐบาลได้แถลงชี้แจงต่อสภาผู้แทนราษฎรมีใจความสรุปว่า การจะปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยนั้น ได้ประสบกับปัญหายุ่งยากหลายประการ เพราะพระสงฆ์ในประเทศมี 2 นิกาย ถ้ารัฐบาลด่วนตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน ย่อมเกิดผลกระทบในทางไม่ดีตามมาภายหลัง รัฐบาลจึงได้ร่าง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ไปให้มหาเถรสมาคมพิจารณา แต่มหาเถรสมาคมไม่สามารถตกลงกันได้ และได้ส่งร่างพ.ร.บ.นั้นกลับคืนมาให้กระทรวงธรรมการ โดยแยกมาตราที่ 5 เป็น 2 ประเด็น คือ

“มาตรา 5 (ก) พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิกายสงฆ์ กิจและลัทธิ เฉพาะในนิกายนั้น ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายกในนิกายนั้น ได้เคยมีอำนาจว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็คงให้เป็นไปตามเคยทุกประการ แต่การปกครองอันเป็นสามัญทั่วไปในนิกายทั้งปวง ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 (ข) พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้ในการปกครองส่วนกลางแห่ง คณะสงฆ์สยามทั่วไป แต่ไม่เกี่ยวข้องกับลัทธิในนิกายสงฆ์ ส่วนการปกครองส่วนภูมิภาคในนิกายใด ให้อยู่ในความบังคับบัญชาของนิกายนั้นโดยเฉพาะ”⁷⁹

สถาบันวิทย์บริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่สาม การประชุมครั้งที่ 18 / 2481 วันอังคารที่ 30 สิงหาคม 2481

วันที่สี่ การประชุมครั้งที่ 19 / 2481 วันเสาร์ที่ 3 กันยายน 2481

⁷⁹ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยที่ 2 พ.ศ.2481, ครั้งที่ 16-19 เรื่องนโยบายของสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับการบริหารคณะสงฆ์ของรัฐบาล, หน้า 1058-1098.

⁸⁰ สมุดปกเหลือง เรื่องร่างพระราชบัญญัติบริหารคณะสงฆ์ฯ (พระนคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2481), หน้า 38-39.

มาตรา 5 (ก) พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเห็นชอบคือยังให้ปกครองไปเหมือนเดิม ตามที่เคยมีมา ส่วนมาตรา 5 (ข) พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายเห็นชอบ คือ ส่วนกลางปกครอง ร่วมกัน ส่วนภูมิภาคแยกกันปกครองตามสายของแต่ละนิกาย

เมื่อมีความเห็นเป็นสองประการอย่างนี้ รัฐบาลจึงได้เสนอหลักการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ช่วยพิจารณากลับกรอง และเลือกนโยบายที่เหมาะสมที่สุด 4 ทาง คือ⁸¹

ทางที่ 1 รวมกันในทางศาสนปฏิบัติและปกครอง กล่าวคือเลิกล้มการถือสิทธิ์ต่างๆ ไม่มีนิกายเลย กลับเข้าสู่สภาพเดิมเรียกว่า พระสงฆ์สยามวงศ์ ดังที่เรียกมาแต่โบราณกาล พระสงฆ์ทุกหมู่ทุกคณะร่วมอุโบสถสังฆกรรมกันได้และมีระเบียบปกครองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ทางที่ 2 รวมกันเฉพาะในทางปกครอง แต่ไม่รวมในทางศาสนปฏิบัติ กล่าวคือยังแยกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกายอยู่ ไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรมโดยเสมอภาค คือธรรมยุติกนิกายก็ปกครองมหานิกายได้ มหานิกายก็ปกครองธรรมยุติกนิกายได้ การชำระอธิกรณ์ต่างๆ ให้เป็นไปตามระเบียบวิธีพิจารณาคันเดียวกัน

ทางที่ 3 แยกกันทั้งในทางศาสนปฏิบัติและทางการปกครอง แต่ให้ความเสมอภาคแก่กัน กล่าวคือร่วมอุโบสถสังฆกรรมกันไม่ได้ การปกครองส่วนกลางร่วมกัน แต่ส่วนภูมิภาคแยกกันเด็ดขาด ธรรมยุติกนิกายก็ปกครองเฉพาะธรรมยุติกนิกาย มหานิกายก็ปกครองเฉพาะมหานิกายไม่เกี่ยวข้องก้าวต่อกัน

ทางที่ 4 แยกนิกายกันเป็นไปอย่างปัจจุบัน" คือร่วมอุโบสถสังฆกรรมกันไม่ได้ แต่ในทางปกครองนั้นธรรมยุติกนิกายปกครองมหานิกายได้ แต่มหานิกายปกครองธรรมยุติกนิกายไม่ได้ และการชำระอธิกรณ์มีระเบียบวิธีพิจารณาต่างกัน

⁸¹ รัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร" สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481 หน้า 1062 - 1063.

" ตั้งแต่ พ.ศ. 2445-2481

นโยบายทั้ง 4 ทางที่กระทรวงธรรมการโดยหลวงสินธุสงครามชัย ได้นำเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาครั้งนี้ เป็นเรื่องที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงได้ เพราะเป็นเรื่องศรัทธาของจิตใจ ดังนั้นก่อนที่จะได้เปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อภิปรายกัน หลวงสินธุสงครามชัย ได้พูดเตือนสติแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อป้องกันการอภิปรายเกินเลย อาจมีผลกระทบต่อสถาบันศาสนาได้ว่า

“ในการที่สภาจะอภิปรายอะไรต่อไปนั้น ข้าพเจ้าก็นึกว่าควรจะได้อภิปรายกันไป ในทำนองที่อย่าทับถมฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้จะเป็นการดี เพราะศาสนาที่เรานับถือด้วยกันทุกฝ่าย และอีกประการหนึ่งเราเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ นับถือได้ทั้งสองนิกาย เพราะฉะนั้นขอให้เพลามีอได้จะดีมาก เมื่อรัฐบาลได้เสนอมาเป็น 4 ทางเช่นนี้ รัฐบาลใครจะขอมติสภาว่าจะเอาทางหนึ่งทางใด เพื่อประกอบความเห็นในการเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อไป”⁸²

หลังจากที่หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ได้แถลงขออนุญาตต่อสภาผู้แทนราษฎรจบลง บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ลุกขึ้นอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง โดยสรุปมี 2 กลุ่มใหญ่ คือฝ่ายที่เห็นว่าควรที่จะให้มีการรวมการปกครองให้เสมอภาค กับฝ่ายที่เห็นว่าไม่ควรรวมนิกาย และไม่ควรเปลี่ยนแปลงใดๆ ให้เป็นเรื่องของสงฆ์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน⁸³

ฝ่ายที่เห็นด้วยที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงโดยปกครองรวมกันได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี นายทองอินทร์

⁸² รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481, หน้า 1063-1064.

⁸³ เรื่องเดียวกัน.

ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นายอำเภอ จำรัสเนตร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น⁸⁴

ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้ปกครองร่วมกันหรือสังฆกรรมร่วมกันได้แก่นายทองสีบ ศุภะมาร์ค สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นายเยื่อน พานิชวิทย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทนจรรยาวิเศษ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม นายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร นายเลือน พงษ์โสภณ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น⁸⁵

เหตุผลในการอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองฝ่าย ต่างก็มีเหตุผลสนับสนุนแนวทางที่ตนเห็นดังจะขอยกตัวอย่างบางตอนของคำอภิปรายในการประชุมครั้งนั้น ผู้ที่เห็นว่าไม่ควรรวมเป็นนิกายเดียวกัน เช่น นายทองสีบ ศุภะมาร์ค อภิปรายสรุปว่า

“ปัญหาเรื่องของนโยบายการปกครองเกี่ยวกับคณะสงฆ์นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจเป็นอย่างยิ่ง ความจริงหนักใจยิ่งกว่าพระราชบัญญัติอื่นๆ ที่เข้าสู่สภาปัญหานี้ ควรเป็นปัญหาที่รัฐบาลจะขอแก้ไข เพราะเป็นส่วนของการบริหารโดยตรง และเกี่ยวกับการปกครองคณะเดียวหรือสองคณะคือเกี่ยวกับภิกษุสงฆ์เท่านั้น

ที่นี้รัฐบาลก็บอกว่าไม่สามารถจะทำความปรองดองกันได้ แล้วส่งมายังสภาเท่ากับโยนบาปมาให้สภา... คราวนี้ถ้ารวมหรือแยกก็ตามก็ย่อมจะไม่ใช่ที่สนใจของภิกษุสงฆ์แต่ละฝ่าย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วสภาฯ เป็นผู้รับบาปโดยไม่จำเป็น ข้าพเจ้าเห็นว่า รัฐบาลควรรับกลับไปส่งให้มหาเถรสมาคม เมื่อท่านปรึกษากันแล้วตกลงกันไม่ได้ก็ไม่ควรออกกฎหมายไปให้ สภาก็ไม่ต้องรับบาป...”⁸⁶

⁸⁴ อาราวงศ์-รักศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาและการปฏิวัติแห่ง ภาสวาทสังคัม, หน้า 378.

⁸⁵ อาราวงศ์-รักศรีวงศ์, กิจการของคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนาหรือ การปฏิวัติแห่ง ภาสวาทสังคัม, หน้า 378.

คำอภิปรายของนายทองสืบ ศุภะมาร์ค ดูเหมือนจะไม่ต้องการให้สภาผู้แทนราษฎร ตัดสินลงไปว่าจะแยกหรือไม่แยก แต่โดยใจความนั้นต้องการให้การปกครองคณะสงฆ์เป็น ไปแบบเดิมคือตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ.2454) ซึ่งนายทองสืบ ได้ยกเหตุผลว่า การรวมนิคมนั้นเป็นการขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 13 ที่บัญญัติ ไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา หรือลัทธิใดๆ และย่อมมีเสรีภาพใน การปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่ เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน” และขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 61 ซึ่งบัญญัติว่า “บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดๆ มีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญนี้ ท่าน ว่าบทบัญญัตินั้นๆ เป็นโมฆะ” ฉะนั้นไม่ควรแก้ไขพระราชบัญญัติ แต่ควรจะแก้ไขวิธีปฏิบัติ การของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารการคณะสงฆ์⁸⁷ หลวงวิจิตรวาทการได้ลุกขึ้นชี้แจงโดยสรุปว่า

“...ข้าพเจ้าขอเรียนว่าเรื่องการปกครองคณะสงฆ์รัฐบาลก็หนักใจ เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ทางที่ดีที่สุดคือถามนโยบายสภาเสียก่อนจะให้เดินไป ทางไหน เมื่อสภาได้ตกลงเดินไปทางไหนแล้ว ทางรัฐบาลจะได้กลับไปร่างพระ ราชบัญญัติขึ้นตามนโยบายของสภา เพื่อให้ปัญหาเรื่องนี้มีวงแคบเข้าคือจะได้ พิจารณาเฉพาะนโยบายเท่านั้น...ไม่ใช่ว่าจะเอามาปมาให้สภา...”⁸⁸

ในเรื่องที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ว่า ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญหลวงวิจิตรวาทการชี้แจงว่า

“...กฎหมายที่เสนอเข้ามาก็มีแต่เพียงว่าสภานี้จะให้คุ้มครองแก่นิกายนี้

⁸⁶ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481 หน้า 1064-1065..

⁸⁷ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481, หน้า 1065-1066.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1077-1079.

โดยพระราชบัญญัตินี้เท่านั้นเอง และถ้าหากว่ามีนิกายอื่นเป็นต้นว่าเป็นนิกาย
ซึ่งเราไม่ปรารถนาแต่ก็ไม่เล็ก เขาก็ยังตั้งอยู่ได้แต่ไม่ได้รับความคุ้มครองแห่ง
กฎหมายนี้เท่านั้นเอง เพราะเหตุฉะนั้นพระราชบัญญัติที่ทำขึ้นในรูปใดรูปหนึ่ง
นั้น จึงไม่ขัดด้วยรัฐธรรมนูญ โดยเหตุที่เราไม่ได้ห้ามในการถือศาสนาอย่างใด
อย่างหนึ่ง...”⁸⁹

ในข้อที่ว่าฝ่ายบริหารบ้านเมืองไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ควรให้คณะสงฆ์
จัดการกันเองนี้ดูเหมือนว่าจะมีการโต้แย้งกันบ่อยครั้งคล้ายจะผลึกภาระของตัวเองให้พ้น
ออกไปทั้งฝ่ายมหาเถรสมาคมและสภาผู้แทนราษฎร หลวงวิจิตรวาทการชี้แจงว่า

“..ถ้าหากว่าจะถือว่าสภาฯ หรือทางฝ่ายบริหารไม่ควรไปเกี่ยวข้องกับ
ทางคณะสงฆ์เลยปล่อยให้ท่านทำตามขอบใจของท่าน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว
ก็ควรยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ปี ร.ศ.121 ด้วย
อย่าให้มีกฎหมายคุ้มครองอะไรเลย แล้วจะไปไหวไหมท่านสมาชิกสภาฯ
จะเห็นว่าไปไหวหรือไม่ ในการที่จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเอง ทางบ้าน
เมืองไม่ควรช่วยเหลือ...”⁹⁰

ข้อโต้แย้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งฝ่ายเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในการลงมติ
ขออนุญาตจากรัฐสภาผู้แทนราษฎร เป็นไปอย่างกว้างขวางแต่ที่ยกมาเฉพาะคำอภิปราย
ของนาย ทองสืบ คุระมาร์ค และหลวงวิจิตรวาทการ เพราะทั้งสองท่านนี้เป็นเหมือนกระ
บอกเสียงสำคัญของพระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายที่ต่อสู้กันทางสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า

⁸⁹ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2484 หน้า
1080.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1085.

การประชุมลับเพื่อลงมตินโยบายของสภาผู้แทนราษฎร มาทำในวันที่สามของการประชุม (30 สิงหาคม พ.ศ.2481) ท่านประธานสภาผู้แทนราษฎร พระยามานวราชเสวี แจ้งว่า เห็นสมควรลงมติให้นโยบายแก่รัฐบาลหรือไม่ จึงวินิจฉัยโดยใช้วิธีโหวตเสียงผลปรากฏว่า

ผู้เห็นว่าจะไม่ควรถวายนโยบายแก่รัฐบาลมีจำนวน 30 คน

ผู้เห็นว่าจะควรถวายนโยบายแก่รัฐบาลมีจำนวน 70 คน⁹¹

เป็นอันว่าฝ่ายที่เห็นว่าจะควรถวายนโยบายแก่รัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ จากนั้นประธานฯชี้แจงว่า ควรให้นโยบายข้อไหนแก่รัฐบาล ในจำนวน 4 ข้อที่กล่าวมาแล้วนั้นในช่วงนี้ได้มีการอภิปรายต่อไปอีกถึงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2481 อันเป็นวันที่สี่ของการประชุม สมาชิกหลายท่านได้ลุกขึ้นมาชี้แจง แต่ผู้ที่สำคัญพยายามหักล้างกันอยู่ตลอดก็ได้แก่นายทองสืบ ศุภะมาร์คและหลวงวิจิตรวาทการ เช่นเดิม ในที่สุดประธานฯจึงขอให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ลงมติเลือกนโยบายข้อใดข้อหนึ่งโดยใช้วิธีเขียนบัตรส่ง เมื่อสมาชิกสภาฯได้เขียนบัตรส่งแล้ว เลขาธิการสภาฯ เจริญขุนบุรณวาท นายบุญศรี จันทนชาติ นายบุญล้อม พี่งสุนทร นายบุญมี ตุงคนาคกร นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ และนายบรรจง ศรีจรูญ เป็นกรรมการตรวจคะแนนซึ่งประธานสภาฯได้แจ้งผลให้ทราบดังนี้⁹²

นโยบายในทางที่ 1 มี 23 คะแนน

นโยบายในทางที่ 2 มี 6 คะแนน

นโยบายในทางที่ 3 มี 61 คะแนน

นโยบายในทางที่ 4 ไม่มีผู้ลงคะแนน

ผลปรากฏว่า การลงมติขออนโยบายแก่รัฐบาลและเลือกนโยบายให้กับรัฐบาลนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกนโยบายที่ 3 ซึ่งมีใจความว่า

⁹¹ รัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร" สมัยสามัญ, ครั้งที่ 18 / 2481, หน้า 1227.

⁹² รัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร" สมัยสามัญ ครั้งที่ 19 / 2481, หน้า 1306.

“แยกกันทั้งในทางศาสนปฏิบัติและการปกครอง แต่ให้ความเสมอภาค
แก่กันกล่าวคือ ร่วมอุโบสถสังฆกรรมกันไม่ได้ การปกครองส่วนกลางร่วมกัน
แต่ส่วนภูมิภาคแยกกันเด็ดขาด ธรรมยุติกนิกายก็ปกครองเฉพาะธรรมยุติก
นิกาย มหานิกายก็ปกครองเฉพาะมหานิกาย ไม่เกี่ยวข้องก้าวก่ายกัน”⁸³

การประชุมลับเพื่อเลือกนโยบายให้รัฐบาลในครั้งนี้นับเป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่
การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์จากระบบมี “มหาเถรสมาคม” เป็นองค์กรสูงสุดใน
การบริหารคณะสงฆ์มาเป็นระบบ “สังฆสภา” ในอีก 3 ปีต่อมา เพราะถือว่าเป็นความสำเร็จ
ส่วนหนึ่งของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่ไม่ต้องถูกปกครองโดยพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
ในส่วนภูมิภาคอีกต่อไป ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้พยายามที่จะให้พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายได้
ปกครองรวมกันทั้งหมดเพื่อสอดคล้องกับฝ่ายอาณาจักร เพราะทั้งฝ่ายศาสนจักรและฝ่าย
อาณาจักรต้องอาศัยซึ่งกันและกันในการปกครองประเทศให้เป็นปึกแผ่นอย่างสงบสุขได้

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองกับสถาบันศาสนาเป็นความสัมพันธ์ที่มี
มายาวนานในสังคมไทย ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองยุคทุกสมัยในสังคมไทย มักจะใช้
ศาสนามาอ้าง “ความชอบธรรมทางอำนาจ” ของตัวเอง โดยเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับศาสนา
ในรูปของการให้ความอุปถัมภ์บำรุงเพื่อเป็นการสร้างภาพที่ดีให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน
ในวิธีการสร้างภาพที่ดีที่จะให้ประชาชนยอมรับได้นั้น การใช้ “พระสงฆ์” ประกาศหรือสื่อ
สารไปถึงประชาชนอย่างใกล้ชิดเป็นวิธีการที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งที่จะเข้าถึงสังคมทุกระดับชั้น ดัง
นั้นวิธีการของผู้มีอำนาจของรัฐคือต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ในฐานะตัว
แทนที่เห็นชัดที่สุดของศาสนา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
หรือทั้งโดยส่วนตัวและโดยหน้าที่⁸⁴

⁸³ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481,
หน้า 1058.

⁸⁴ ดู สายชล วรรณรัตน์ “พระพุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ.
2325-2352” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย, 2524).

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของผู้มีอำนาจทางการเมืองที่ใช้พระสงฆ์เป็นผู้สร้างภาพแห่งความชอบธรรมนั้น โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กษัตริย์หรือราชสำนัก ผ่านองค์พระสงฆ์ในนาม “มหาเถรสมาคม” แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบบประชาธิปไตยแล้ว แต่อำนาจทางการเมืองก็ยังคงอยู่ในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับราชสำนักอยู่ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นตัวอย่าง ต่อมาแม้จะสิ้นยุคของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในฐานะตัวแทนจากราชสำนักแล้ว กลุ่ม “เจ้านาย” ที่ถูกลดบทบาทจนตกต่ำจากผลการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จึงพยายามสนับสนุน “ธรรมยุติกนิกาย” ซึ่งถือว่าเป็นพระสงฆ์ของกลุ่มเจ้านายที่ยังโดดเด่นและควรให้มีบทบาทในสังคมสงฆ์ต่อไป ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเจ้านายกับพระสงฆ์ธรรมยุตินี้ คณิงนิตย์ จันทบุตร มองว่าเป็นเหตุผลทางการเมืองที่เจ้านายถูกลดบทบาทลง ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองทางการเมือง พ.ศ.2475^{๒๕} ดังนั้น จึงพยายามที่จะไม่ให้บทบาทของเจ้านายถูกลดลงไปอีก ในด้านคณะสงฆ์ซึ่งมีกลุ่มเจ้านายมีบทบาทบ้าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ธรรมยุติไม่ต้องการพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่จะให้มีการรวมนิกายกัน ดังนั้น การที่สภาผู้แทนราษฎรได้เลือกนโยบายรวมการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลางและให้ความเสมอภาคแก่สงฆ์ทั้งหมด จึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายชั้นมีกลุ่มเจ้านายอุปถัมภ์อยู่คงยอมไม่ได้ง่ายๆ จึงต้องมีการต่อสู้ต่อไปในรัฐสภาตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อที่จะให้คณะสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติกนิกายได้มีอำนาจอยู่ต่อไปตามที่เคยมีมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

^{๒๕} ดู คณิงนิตย์ จันทบุตร, การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2475-2484, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528).

**ความล่าช้าในการนำร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
ของรัฐบาลเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร**

หลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเลือกนโยบายให้แก่รัฐบาล โดยที่ได้กล่าวมาแล้ว การดำเนินการยกร่างพระราชบัญญัติต่อคณะสงฆ์ของรัฐบาลโดยกระทรวงธรรมการ เป็นไปอย่างล่าช้า จนเวลาล่วงเลยไปหลายเดือนก็ไม่มีท่าทีว่า ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่รัฐบาลโดยกระทรวงธรรมการนำไปยกร่าง จะได้นำเข้าสู่วาระแห่งการประชุมของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งๆ ที่สภาผู้แทนราษฎรได้ให้หลักการไป ตั้งแต่วันที่ 3 ก.ย. 2481 แล้วก็ตาม⁹⁶ จนเวลาล่วงเลยไปถึงปี พ.ศ. 2483 เมื่อมีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรอีกได้มีการซักถามถึงเรื่องนี้กับรัฐบาลโดย นายทองอยู่ เขียมบุญอิม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนนทบุรี ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีว่า “รัฐบาลนี้ได้จัดการแก้ไขร่างพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ไปแล้วเพียงใด เมื่อไรจะสำเร็จเข้ามาในสภานี้ได้”⁹⁷ พันเอกประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวตอบว่ากระทรวงธรรมการร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้และส่งให้คณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาเสร็จแล้ว และเพื่อความ รอบคอบ กระทรวงธรรมการได้นำถวายคณะสงฆ์ พิจารณาร่างซึ่งได้ผ่านคณะกรรมการกฤษฎีกาแล้ว

⁹⁶ ตามข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรข้อ 27-28 บัญญัติไว้ว่า การพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นจะต้องพิจารณา 3 วาระคือ

วาระแรก เป็นการพิจารณารับหลักการหรือไม่รับหลักการ

วาระที่สอง เมื่อกรรมาธิการนำเสนอสภาผู้แทนราษฎรแล้วจึงได้พิจารณาเรียงตามลำดับมาตราอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจบวาระที่สองแล้วจึงพิจารณาวาระที่สาม

วาระที่สาม พิจารณาลงมติว่าจะให้ใช้เป็นกฎหมายได้หรือไม่

(คำอภิปราย ขุนจรรยาวิเศษ ส.ส.มหาสารคาม อ้างใน ฮาราวงศ์-รักศรีวงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 419.)

⁹⁷ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ชุดที่ 3 , ครั้งที่ 10-15 พุทธศักราช 2483, กระทู้ถามเรื่องนโยบายแก้ไข พ.ร.บ.ปกครองคณะสงฆ์ ของนายทองอยู่ เขียมบุญอิม ส.ส.นนทบุรี, อ้างใน ฮาราวงศ์-รักศรีวงษ์, หน้า 223.

อีกครึ่งหนึ่ง และทางคณะสงฆ์ได้ทักท้วงมา จึงต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมพิจารณาใหม่เรื่องนี้ กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของกระทรวงธรรมการ^{๘๘} หากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นี้ น่าจะมีเงื่อนไขที่ทำให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่สภาอย่างล่าช้าทั้งที่เป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างรีบด่วน เพราะกระแสการเรียกร้องจากพระสงฆ์และประชาชนมีอย่างมากมายให้รีบแก้ไข ซึ่งสาเหตุแห่งความล่าช้าก็น่าจะมาจาก

1. การไม่กล้าตัดสินใจของรัฐบาลในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์
2. การเคลื่อนไหวไม่ให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง

คณะสงฆ์ฉบับเดิมของฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

1. การไม่กล้าตัดสินใจของรัฐบาลในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์

จะเห็นได้ว่าแม้ทางสภาผู้แทนราษฎร จะให้หลักการไปพิจารณาจนร่างแล้วแต่รัฐบาลก็ยังลังเลไม่กล้าตัดสินใจร่างพระราชบัญญัติขึ้นมาทันทีทั้งๆที่มีหน้าที่โดยตรงที่ได้รับมอบหมายจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว และมหาเถรสมาคมก็ให้โอกาสในการตัดสินใจอยู่แล้ว ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งได้กล่าวว่า

“สภาผู้แทนราษฎรนี้เป็นสภาผู้สูงสุด สูงกว่าคณะรัฐมนตรี หรือสูงกว่ามหาเถรสมาคมเป็นสภาสูงสุดของประเทศ จึงจำเป็นที่เราจะต้องให้นโยบายแก่รัฐบาลในเรื่องนี้ ถ้าเราไม่ให้นโยบายความเห็นชอบ เราจะพิจารณาแต่เรื่องที่ย่าง เรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่พิจารณาเรื่องที่หลักสำคัญเช่นเรื่องนี้แล้ว โลกเขาจะตราหน้าว่าเราชี้ตลาดดาวอย่างไร”^{๘๙}

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า 223.

^{๘๙} รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร” สมัยสามัญ ครั้งที่ 16 / 2481, หน้า 1141, เรื่องพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ของนายฮั่ว ตามไทย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดกำแพงเพชร, 23 สิงหาคม 2481.

ถึงกระนั้นก็ตามหลังจากที่กระทรวงธรรมการได้ร่างพระราชบัญญัตินี้เสร็จแล้วและ
ส่งไปให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาเสร็จแล้ว แทนที่รัฐบาลจะนำเข้าสู่สภาผู้แทน
ราษฎร เพื่อพิจารณาอีก ทั้งๆ ที่เรื่องถึงที่สุดของคณะกรรมการกฤษฎีกาแล้ว เรื่องนี้นับว่า
เป็นการไม่กล้าตัดสินใจของรัฐบาล จึงทำให้ร่างพระราชบัญญัตินี้ล่าช้ากว่าร่างพระราช
บัญญัติอื่นๆ ทั้งหมด

2. การเคลื่อนไหวไม่ให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
คณะสงฆ์ของฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

เรื่องการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ของพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย
นี้ได้มีมาตั้งแต่ต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือในคราวประชุมมหาเถรสมาคมเพื่อพิจารณาร่าง
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อส่งให้รัฐบาลในปี พ.ศ. 2481 นั้น ถึงกับมีการตั้งคณะกรรมการ
ธิการสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่ายขึ้น นับว่าเป็นความเคลื่อนไหวในการไม่ให้มีการปกครองร่วมกันแบบ
สังฆสภาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายระดับมหาเถรสมาคม ในระยะแรก

ต่อมาเมื่อเรื่องผ่านพ้นมหาเถรสมาคมเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรแล้ว ข้อตกลงในการ
พิจารณาร่างดังกล่าวหายุติลงไม่ เพราะทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกายต่างก็มีผู้นับ
ถือมากมายเช่นกัน โดยเฉพาะศิษย์ทั้งสองนิกายที่มีบทบาทอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่
นายทองสืบ ศุภะมาร์ค และพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นต้น¹⁰⁰ บุคคลทั้งสองนี้มีความ

¹⁰⁰ นายทองสืบ ศุภะมาร์ค เกิด 6 สิงหาคม พ.ศ.2442 อำเภอปรางมณี จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ.2463
มีสมเด็จพะวชิรญาณวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระศาสนโสภณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สอบได้
เปรียญธรรม 9 ประโยค เมื่อ พ.ศ.2469 เคยดำรงตำแหน่งหน้าที่ขณะเป็นสมณเพศ เช่น

- เป็นอนุกรรมการตรวจชำระแบบเรียน ของมหามกุฏราชวิทยาลัย
- เป็นผู้จัดทำหนังสือวารสารธรรมจักร
- เป็นกรรมการชำระสะสางศาสนสมบัติ
- เลขาธิการอนุกรรมการมหาเถรสมาคม

สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนิยายทั้งสองอย่างลึกซึ้ง ในฐานะศิษย์เก่าของแต่ละนิยายกล่าวคือ หลวงวิจิตรวาทการ อดีตมหาเปรียญ 5 ประโยค สำนักวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นวัดผู้นำที่โดดเด่นฝ่ายมหานิกาย ขณะเดียวกันนายทองสืบ ศุภะมาร์ค ก็เคยเป็นอดีตมหาเปรียญ 9 ประโยค ของวัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเป็นวัดที่โดดเด่นในฐานะผู้นำฝ่ายธรรมยุตินิกายเช่นกัน ดังนั้น เมื่อบุคคลทั้งสองได้มีบทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จึงเหมือนกับเป็นตัวแทนฝ่ายคฤหัสถ์ในการที่จะต่อสู้กันในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อปกป้องผลประโยชน์หรืออำนาจให้กับสถาบันที่ตนเคยอยู่อาศัยมาก่อน และยังคงมีความสัมพันธ์กันขณะนั้นอย่างลึกซึ้งด้วย เมื่อมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรครั้งใด บุคคลทั้งสองจึงพยายามคัดค้านความเห็นของแต่ละฝ่ายเสมอ

ต่อมาในปี พ.ศ.2484 ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของรัฐบาลโดยกระทรวงธรรมการ ได้เข้าสู่ระเบียบวาระการประชุมอีกครั้ง โดยประธานสภาผู้แทนราษฎรได้บรรจุเป็นวาระการ

- กรรมการมหาเถรสมาคมพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของรัฐบาลและของสภาผู้แทนราษฎร เมื่อปี พ.ศ.2481

(แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 22, 2480 และข้อย ทรวงบัณฑิต, คู่มือสมณว. โงพิมพ์เสียง เชียง, พระนคร, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2484.)

หลวงวิจิตรวาทการ เกิด 11 สิงหาคม พ.ศ.2441 ต.สะแกกรัง อ.น้ำขมิ จ.อุทัยธานี อดีตเปรียญธรรม 5 ประโยค สำนักวัดมหาธาตุ, มีสมเด็จพระวันรัตน์ (เฮง เขมจารี) เป็นพระอุปัชฌาย์ เคยดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น

- เลขานุการสถานทูตไทยประจำกรุงปารีส
- เลขานุการสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน
- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- ตำแหน่ง "ปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี" เป็นต้น

(พินาน แจ่มจรัส, ชีวิต มั่นสมอง และการต่อสู้ของหลวงวิจิตรวาทการ, สำนักพิมพ์พิมพ์ดอกหญ้า, 2538)

ประชุมเมื่อ วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2484¹⁰¹ ซึ่ง พล.ร.ท. หลวงสินธุสงครามชัย ร.น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้เสนอ “ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484” ที่มีหลักการว่า เพื่อปรับปรุงพระราชบัญญัติอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ แก้ไขระเบียบการคณะสงฆ์ให้เป็นได้ด้วยดี เหตุผลเนื่องด้วยพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ยังไม่เหมาะสมกับหลักการปกครองบ้านเมืองหลายประการ จึงเป็นการสมควรจะปรับปรุงแก้ไข เพื่อส่งเสริมการพระพุทธศาสนา ให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้นไปและเพื่อบำรุงความศรัทธาปลาทะของพุทธศาสนิกชน ทั่วไป¹⁰²

สาระสำคัญในการปรับปรุงมีอยู่ 2 ประการ คือ¹⁰³

1. ปรับปรุงรูปการปกครองคณะสงฆ์เข้าหารูปการปกครองในปัจจุบันคือมีสภาสงฆ์และคณะสงฆ์
2. ไม่กล่าวถึงสิทธิในกาย โดยความมุ่งหวังว่าในที่สุดคณะสงฆ์จะรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลังจาก พล.ร.ท. หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการได้เสนอให้สภารับหลักการแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนก็ได้ลุกขึ้นอภิปรายชี้แจง และคัดค้านกันอย่างกว้างขวางอีก โดยมีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในการที่จะรับหลักการและพิจารณาออกเป็นกฎหมายบังคับใช้ ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร หลายท่านต่างเสนอความคิดเห็นและเหตุผลของตนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะหลวงวิจิตรวาทการและนายทองสีบ

¹⁰¹ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2484” (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2484 “เรื่องร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ของรัฐบาล”, หน้า 633.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 634.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 634-635.

ศุภมาร์ค¹⁰⁴ การอภิปรายใช้เวลาหลายชั่วโมงจนถึงเวลา 17.30 นาฬิกา ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ให้มีการลงมติยกมือรับหลักการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ คือ¹⁰⁵

สมาชิกยกมือรับหลักการ 89 คน

ไม่รับหลักการ 9 คน

หลังจากสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติรับหลักการ รัฐบาลจึงขอเสนอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้น โดยนายทองเปลว ชลภูมิ เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้อ่านรายชื่อผู้ที่มีสมาชิกรับรองทั้งหมด 15 นายคือ¹⁰⁶

1. น.อ. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น.
2. หลวงวิจิตรวาทการ
3. น.อ. หลวงกาจสงคราม
4. นายเดือน บุญนาค
5. พระชำนานบุญอนุศาสน์
6. นายทองสืบ ศุภมาร์ค
7. พล.ร.ท. หลวงสินธุสงครามชัย ร.น.
8. พระธรรมนิเทศทวยหาญ
9. นายฟอง สิทธิธรรม
10. นายทองม้วน อดิถากร
11. นายพื้น สุพรรณสาร
12. นายทองอยู่ เขี่ยมบุญอิม
13. นายเตียง ศิริขันธ์
14. พ.ต. หลวงขจรกลางสนาม

¹⁰⁴ ดูรายละเอียดข้อโต้แย้งใน "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2484" สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 18 กันยายน พุทธศักราช 2484, หน้า 637-673.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 671.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 673.

15. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์

รัฐบาลโดย พล.ร.ท. หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ได้ขอเวลาในการแปรญัตติภายใน 5 วัน

หลังจากที่ร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญคณะสงฆ์ ได้ผ่านการประชุมสภาผู้แทนราษฎรวาระที่ 1 รับหลักการไปแล้ว 12 วันต่อมาคือ วันที่ 30 กันยายน พุทธศักราช 2484¹⁰⁷ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ขอให้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญคณะสงฆ์ ซึ่งคณะกรรมการก็ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวอย่างละเอียด ที่ละมาตราตามลำดับ โดยมีการตัด ต่อ เติมที่ละมาตราตลอดทุกมาตรา แม้จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะบทเฉพาะกาลที่ได้วางไว้เป็นกลางว่าจะให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย ภายในไม่เกิน 8 ปี และในช่วงนี้ห้ามมิให้ออกสังฆาณัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้เปลี่ยนลัทธินิยมและนับถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแล้ว เรื่องนี้หลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวว่า “ความปรารถนาของเราอยากให้เป็นไปโดยทางละมุนละม่อม ให้อภัยทำค่อยไป และในที่สุดสงฆ์ท่านจะได้ร่วมกันเอง ในระยะเวลา 8 ปี ซึ่งเป็นการผ่อนปรนให้ท่าน...”¹⁰⁸ การพิจารณาในวาระที่ 2 ได้ใช้เวลาตลอดภาคเช้าหลังจากหยุดพักเที่ยงแล้ว ได้มีการพิจารณาในวาระ 2 ต่ออีกในเวลา 14.05 นาฬิกา ในที่สุดหลังจากพิจารณาครบทุกมาตราแล้ว ได้พิจารณาในวาระที่ 3 ต่อทันที โดยประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ถามว่าเห็นสมควรจะให้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ออกให้เป็นกฎหมายหรือไม่ สมาชิกในที่ประชุมส่วนใหญ่ยกมือพร้อมเพรียงกัน เป็นอันว่าที่ประชุมได้อนุมัติให้ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้หลังจากนั้นได้มีการกล่าวปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร ประจำปี พุทธศักราช 2484 ในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2484 นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าแม้รัฐบาลจะเคยรับหลักการตามนโยบายที่ 3 ใน ปี พ.ศ.2481 ว่าจะให้พระสงฆ์ทั้งสองนิกายแยกกันในทางปฏิบัติแต่ให้ความเสมอภาคแก่กัน การปกครองส่วน

¹⁰⁷ รัฐสภา, “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 16/2484” (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 30 กันยายน พุทธศักราช 2484 ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาแล้ว เป็นการพิจารณาในวาระที่ 2 และที่ 3, หน้า 943.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 948.

กลางรวมกัน ส่วนภูมิภาคแยกกัน แต่เมื่อเป็นความต้องการของรัฐบาลในการที่จะให้มีการรวมกันของพระสงฆ์ทั้งสองนิกายมากกว่า ความพยายามของรัฐบาลจึงปรากฏออกมาในรูปของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 โดยแบ่งเจตนาไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา 60 ว่า “ก่อนที่จะได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วน แต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆานัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวง หรือระเบียบใด ที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลัทธิอันใดนิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว”¹⁰⁹ และพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรด้วยดีตามความประสงค์ของพระสงฆ์ส่วนใหญ่และของรัฐบาลยุคนั้น

นับว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้เป็นพระราชบัญญัติฉบับสุดท้ายที่ผ่านสภาผู้แทนราษฎรก่อนปิดสมัยประชุมสามัญประจำปี พุทธศักราช 2484 ต่อมาจึงได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายอย่างเป็นทางการลงในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 58 ตอนที่ 72 ลงวันที่ 14 ตุลาคม พุทธศักราช 2484 เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484” มีทั้งหมด 8 หมวด 60 มาตรา ซึ่งสาระสำคัญและการบริหารการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 พร้อมปัญหาและอุปสรรคในการ บังคับใช้ จะกล่าวถึงในบทต่อไป

¹⁰⁹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 มาตรา 60, อ้างใน ส. เขาวนันท, กฎหมายพระสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมด้วยกฎกระทรวงและกฎระเบียบประกาศมหาเถรสมาคม.